

ЛУГАНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

Терновий вінець 1917 року...

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО 100-РІЧЧЯ ПОДІЙ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
1917 - 1921 років**

УДК 94(477) "1917/1921"
ББК 63.3 (4УКР)
Т35

Терновий вінець 1917 року...: методичні рекомендації до 100 – річчя подій Української Революції 1917-1921 років. – Старобільськ: Вид-тво ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2017. – 60 с.

Методичні рекомендації містять інформацію щодо форм і методів проведення заходів з відзначення 100-річчя Української революції 1917-1921 рр., надається історична довідка, поради з даної проблематики, рекомендована література, додатки.

Для наукових співробітників музеїв, викладачів історії, відповідальних за національно-патріотичне виховання у районних управліннях освіти, школах, керівників музеїв та навчальних закладів, студентів, учнів 10-11 класів.

Ухвалено до друку науково–методичною радою Луганського обласного краєзнавчого музею. Протокол № 1 від 05.01.2017 р.

Відповідальний: Мілованова О.В., директор Луганського обласного краєзнавчого музею

Автор: Мартиненко М.С., завідувач науково-методичного сектору Луганського обласного краєзнавчого музею

Адреса: Луганський обласний краєзнавчий музей:
92700, м. Старобільськ, вул. Гімназична, 53
тел./факс: /06461/-2-37-76
e-mail: Lokm_stb@ukr.net

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ I. Історична довідка про події Української національно– демократичної революції (1917-1921 рр.).....	6
Розділ II. Рекомендації щодо форм і методів проведення заходів, виставок	25
Висновки.....	26
Література.....	27
Додатки.....	28

ВСТУП

*«...Тільки ворог, що сміється!
Смійся, лютий враже,
Та не дуже, бо все гине,
Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда
І чії ми діти...»*

Тарас Шевченко

Відповідно до Указу Президента України № 17/2016 від 12 січня 2016 року та Розпорядження Кабінету Міністрів України № 777-р від 26 жовтня 2016 року «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років», 2017 рік проголошено Роком Української революції 1917 - 1921 років.

Як і в кожного народу, періоди піднесенень в українській історії змінювались стагнаціями, болючими падіннями. Та кожен етап минулого досвіду повчальний і цінний для нинішнього покоління українців. Саме тому так цікаво заглиблюватись в історію подій Української революції 1917-1921 років, якій виповнюється 100 років.

Сьогодні, в умовах Антитерористичної операції на Сході України, варто частіше згадувати доленосні події, які стали символом боротьби за свободу та гідність. Майдан перестав бути назвою місцевості – це символ Свободи. Саме тому, Революцію Гідності, протестний рух 2004 року можна вважати продовженням не лише Революції на граніті 1991 року, а й Української революції 1917 – 1921 років, визвольних змагань часів Першої та Другої світових війн, а також повоєння.

Українська революція від 1917 до 1921 року пережила різні форми національної державності: УНР, Українська держава, ЗУНР. Незалежність тоді втримати не вдалося, передусім через незгуртованість політичної еліти. Однак, саме тоді започатковано процес формування модерної політичної нації та відроджено традицію української державності.

Методичні рекомендації «Герновий вінець 1917 року...» до 100-річчя подій Української Революції 1917 – 1921 років, зосереджені на висвітленні ключових

подій Української революції, образів борців за свободу України в 20-ті роки ХХ століття, покликані розповісти молодому поколінню про важливі віхи державотворення, акцентуючи увагу на незнищимості українського духу, традиціях державотворення та соборності.

РОЗДІЛ І.

Історична довідка про події

Української національно – демократичної революції (1917-1921 рр.)

*Нащо говорити там, де треба діяти
Богдан Хмельницький*

Доба української Центральної Ради.

Відродження державності (березень 1917-квітень 1918 рр.).

Кінець лютого 1917 р. став для російського царизму фатальним. Стихійна хвиля народного невдоволення, швидко набираючи силу, переросла в революцію. Протягом надзвичайно короткого часу (з 23 лютого до 2 березня) самодержавство впало, Микола II відрікся від влади і, фактично, в країні встановився республіканський лад. Така блискавичність перемоги над царизмом пояснюється насамперед кризовим станом в імперії, гостротою політичних, соціально-економічних та національних проблем, зростаючою активністю політичних сил, падінням авторитету та слабкістю реально існуючої влади. Могутнім катализатором подій стала Перша світова війна.¹

Після повалення царизму в Росії в лютому 1917 р. в країні встановилося двовладдя: поряд з офіційним Тимчасовим урядом діяли Ради робітничих і солдатських депутатів. В Україні виникли громадські ради й комітети, які були органами Тимчасового уряду.

На початку березня в Києві зібрались представники різних партій, громадських організацій, профспілок, які 4 березня створили всеукраїнську загально-громадську організацію та координаційний центр, що дістав назву – **Центральна Рада.**

«...Коли по Україні понеслася звістка про сю організацію, з різних сторін, з міст, з сіл почали приходити до неї заяви, писані чи через депутатів, що українське громадянство признає сю Раду тимчасовим українським національним

¹Бойко О.Д. Історія України – К.: Видавничий центр «Академія», 2002.–с. 321.

урядом на цілу Україну. З тим присилалися і представники української громад з місць, щоб їх включити в Центральну Раду як членів...».²

Головою Центральної Ради було обрано заочно Михайла Сергійовича Грушевського, який лише 12 березня повернувся до Києва.

Михайло Грушевський шукав головну підставу політичного й економічного розвитку України в духовно-моральних якостях її громадян, у високому рівні її освітнього й наукового потенціалу. Незалежність потрібна для розвитку колосальних духовних можливостей суспільства, притлумленого й забитого століттями ідейного поневолення.³

Вже 9 березня Центральна Рада видала відозву «До українського народу», в якій закликала зберігати спокій, долати анархію і об'єднуватися в політичні, культурні та господарські товариства та спілки. Своєю метою Центральна Рада оголосила державне самовизначення України. Утворення Центральної Ради поклало початок української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.⁴

Добу Центральної Ради, залежно від домінуючих у державотворчому процесі ідей, фахівці поділяють на два етапи: **автономістичний** (березень 1917р. – січень 1918 р.); **самостійницький** (січень-квітень 1918 р.).

6 квітня було скликано Всеукраїнський Національний Конгрес, на якому 900 делегатів від політичних організацій, культурних і професійних спілок визнали Центральну Раду як революційний парламент. В її складі було 150 членів. Центральна Рада обрала виконавчий орган – Малу Раду. Керівництво Центральної Ради було обрано у такому складі: М. Грушевський – голова, Володимир Винниченко та Сергій Єфремов – заступники. Центральна Рада здобула підтримку Всеукраїнського військового та Всеукраїнського селянського з'їздів, зборів та мітингів демократичних сил.

Таким чином, в Україні встановлюється двовладдя – Української Центральної Ради й Тимчасового Уряду.

²Грушевський М.С. Повороту не буде!: Соціально-політичні праці 1917-1918 рр. / М. С. Грушевський; упоряд., передм. І. Гирича; текстологія С. Панькової. – Харків: Видавець Савчук О.О., 2015. – 480 с., 21 іл. – с. 292.

³Грушевський М.С. Повороту не буде! : Соціально-політичні праці 1917-1918 рр. / М. С. Грушевський; упоряд., передм. І. Гирича; текстологія С. Панькової. – Харків: Видавець Савчук О.О., 2015. – 480 с., 21 іл. – с. 38.

⁴Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. - К.: Каравела; Львів: Новий Світ – 2000, 2002. – с. 145.

З початку революції в Росії, з 1917 р., український народ низкою універсалів оголосив свою волю до створення власної незалежної держави.⁵

Наприкінці травня 1917 р. Центральна Рада вислала до Петрограду делегацію на чолі з Володимиром Винниченком, Миколою Ковалевським, Сергієм Єфремовим – лідерами найвпливовіших українських партій. Крім українізації війська, адміністрації, шкільництва, делегація домагалася, щоб Тимчасовий Уряд висловив своє ставлення до можливості надання автономії Україні. У відповідь на відмову Тимчасового Уряду Центральна Рада видала свій **Перший Універсал**, ухвалений **10 (23) червня**, у якому проголосила автономію України в складі Росії. Заявлялося, що тільки Українські Установчі Збори мають право схвалювати закони в Україні. 15 червня створено Генеральний Секретаріат – уряд у складі голови (Володимир Винниченко), семи генеральних секретарів і генерального писаря. За партійною приналежністю уряд був переважно соціал-демократичним.

Прийняття I-го Універсалу змусило Тимчасовий Уряд вислати до Києва свою делегацію (входили представники Тимчасового уряду М.Терещенко та І.Церетелі, О.Керенський). З українського боку участь у переговорах брали: М.Грушевський, В.Винниченко, С.Петлюра. В ході переговорів було досягнуто певного компромісу. Центральна Рада погодилася зачекати законодавчого затвердження автономії України загальноросійськими Установчими зборами в листопаді 1918 р. Тимчасовий уряд, зі свого боку, визнавав Центральну Раду крайовим органом управління в Україні (за умови її поповнення представниками національних меншин).

15 червня був утворений виконавчий орган Центральної Ради – **Генеральний Секретаріат** на чолі з **В. Винниченком**. До уряду увійшли **С. Петлюра** (секретар військових справ), **Б. Мартос** (секретар земельних справ), **В. Садовський** (секретар юстиції) та інші. За партійною приналежністю уряд був переважно соціал-демократичним.⁶

Домовленість між Центральною Радою та Тимчасовим урядом було закріплене **Другим Універсалом 3 (16) липня 1917 р.**, у якому Центральна Рада

⁵Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921. – К.: видавництво «Україна», 1995. – с. 6.

⁶Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. - К.: Каравела; Львів: Новий Світ – 2000, 2002. – с. 146.

виступила проти «намірів самовільного здійснення автономії України». Нову базу порозуміння Центральної Ради з Тимчасовим Урядом оформлено в Статуті Вищого Управління України, ухваленого Малою Радою 16 липня.

Тимчасовий уряд Росії не затвердив Статут Вищого Управління України й самостійно видав 4 серпня 1917 р. «Тимчасову інструкцію для Генерального Секретаріату», яка суттєво обмежувала права України:

- 1) Генеральний секретаріат мав стати органом Тимчасового уряду;
- 2) Центральна Рада позбавлялася законодавчих прав;
- 3) до складу Генерального секретаріату входили не 14, а лише 7 секретарів, до того ж 4 з них мали бути представниками меншин;
- 4) українська територія звужувалась до 5 губерній (Київської, Волинської, Подільської, Полтавської, Чернігівської).⁷

Центральна Рада, зважаючи на обставини часу, прийняла «Інструкцію довідома», вважаючи, що вона може послужити основою для боротьби за подальші права.

Восени 1917 р. відносини між Києвом і Петроградом знову загострились. Тимчасовий Уряд перешкоджав Генеральному Секретаріатові організувати свої владні структури й заборонив скликати Українські Установчі Збори.

25 жовтня 1917 р. більшовики силами Червоної гвардії, солдатів резервних частин, що розташовувались у Петрограді та матросів Балтійського флоту повалили Тимчасовий Уряд і захопили владу. Прийшовши до влади, більшовики заявили, що визнають рішення майбутніх Установчих зборів стосовно влади, державного устрою Росії. Українська Центральна Рада не визнала більшовицького перевороту й засудила його. У Києві 29-31 жовтня дійшло до зіткнення військ Штабу Київського Військового Округу, що далі підтримував Тимчасовий Уряд, та більшовицьких військових частин і червоногвардійців, а також українського полку, що підтримував Центральну Раду.

Під час листопадових подій в Києві Центральна Рада **7 (20) листопада** ухвалює **Третій Універсал**, який **проголошував утворення Української Народної Республіки (УНР)**. Цей документ накреслював широку програму дій:

⁷Бойко О.Д. Історія України – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – с. 329.

скасування поміщицького землеволодіння; запровадження 8-годинного робочого дня; встановлення державного контролю над виробництвом; надання національним меншинам «національно-персональної автономії»; забезпечення українськомународові демократичних прав і свобод; скасування смертної кари, амністію політв'язням; скликання 9 січня 1918 р. Українських Установчих зборів. На жаль, універсал мав суттєву суперечність – широко окресливши Україну як незалежну державу, він все ж залишив федеративний зв'язок із Росією, що як держава вже не існувала.⁸

Результати виборів до Установчих зборів, що відбулись у кінці листопада довели велику перевагу українських партій, які набрали близько 75 % голосів. Більшовики здобули ледве 10 %. Спроба більшовиків за посередництвом Всеукраїнського З'їзду Рад Робітничих, Солдатських і Селянських Депутатів, що відбувся в Києві 4-6 грудня 1917р. плавно перебрати владу, також зазнала невдачі.

Тому Рада Народних Комісарів 4 грудня надіслала українському урядові підписаний Леніним і Троцьким ультиматум, який поряд з «визнанням» УНР містив вимоги, що означали втручання у внутрішні справи України. Вимагалось, наприклад, допустити в Україну більшовицькі збройні частини.

Проте делегати, розпочатого в Києві з'їзду Рад, висловили довіру Центральній раді. Делегати-більшовики виїхали до Харкова, де провели альтернативний з'їзд Рад Донецько-Криворізького басейну. Харківський з'їзд не був правочинним (200 його делегатів представляли лише 89 рад із понад 300 існуючих в Україні). Однак він проголосив встановлення радянської влади в Україні. Раднарком Росії визнав новостворену владу.

Український уряд 5 грудня відкинув ультиматум. Раднарком Росії використав відхилення ультиматуму як привід до війни, перейшовши до відкритих дій проти УНР. Війна велася від імені проголошеної 12 грудня у Харкові «Республіки Рад» (офіційно ж зберігалась назва «УНР»). 17 грудня створено робітничо-селянський уряд – Народний Секретаріат. Одним з перших розпоряджень Народного секретаріату був декрет про скасування заборони вивозу хліба з України у Росію.

⁸Бойко О.Д. Історія України – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – с. 331.

Услід за цим видано постанову про недійсність постанов Генерального секретаріату.

Війна більшовиків з УНР тривала впродовж грудня 1917 – січня 1918 рр.

Російська радянська армія (чисельністю близько 60 тис. чол. під загальним керівництвом Володимира Антонова – Овсієнка з Гомеля і Брянська почала наступ на Київ. Центральна Рада не була готова до війни, вона мала у своєму розпорядженні незначні військові формування (близько 10 тис. гайдамаків) і добровільні формування (Вільне козацтво і т.п.). Робітничий клас здебільшого підтримував більшовиків, українське ж село залишалося нейтральним і вичікувало. Впродовж січня більшовицькі війська зайняли Лівобережжя. Центральна Рада не змогла організувати дієвого опору.

Київська молодь, переважно учні середніх шкіл 14-17 років, захоплені гарячим національним почуттям, не були байдужими до подій, що розгорталися як на фронті, так і в самому Києві. Цю молодь тягнуло до активних дій. Її тягнуло на поле бою, бо тільки там вона могла виявити свій патріотичний запал. Ось з цієї молоді й було сформовано Студентський Курінь у складі до 200 юнаків. Цьому Куреневі доручено було нести охорону Педагогічного Музею, де відбувалися засідання Української Центральної Ради, та охорону інших державних установ. Муштрова підготовка цього Куреня була примітивна, а щодо бойової – то майже ніякої.

На бій проти червоної орди, на захист рідного Києва ці молоді герої відважно вирушили на фронт у напрямку на Бахмач. На станції Крути вони зайняли позиції. В глибокому снігу, при 15-ступневим морозі, у своїх легких шкільних шинелях залягли вони в лаву. Назустріч їм посунули лави московського війська до 3000 - 4000 бійців. Досвідчені бійці Червоної Армії, що пройшли школу великої війни, при допомозі кількох бронепотягів розпочали бій з юнаками. Тримаючи рушниці в замерзлих недосвідчених руках, ці діти зустріли ворога рясним вогнем. П'ять годин безперестанку Студентський Курінь стримував червоні лави, перебуваючи під градом куль та гранат. Багато з них полягло забитими, поранені без допомоги конали. Ніхто з них не думав покидати позиції й відступати. Лише справді молоді

патріоти, перейняті щирою юнацькою любов'ю до Батьківщини, горді тої ролі, яка їм випала, могли продовжувати бій у таких обставинах.⁹

Бій підстанцією Крути, на схід від Ніжина, 16 (29) січня 1918 р. став символом національної честі українського народу.

Під впливом наступу більшовицьких військ керівництво Центральної Ради позбулося ілюзій щодо можливості перетворення Росії в демократичну федеративну республіку. Першорядною проблемою стало відокремлення від режиму більшовицької диктатури в Росії. **9 (22) січня 1918 р. затверджено Четвертий Універсал**, який проголошував УНР незалежною державою: «Однині УНР стає самостійною і ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу...». Центральна Рада заявляла, що долю України повинні визначити Українські Установчі Збори, до їх скликання Центральна Рада продовжувала залишатись верховним органом влади. Генеральний Секретаріат перейменовано в Раду Народних Міністрів. Універсал окреслив коло найважливіших практичних завдань, які потрібно було вирішити в найближчий час. Одним з найголовніших було укладення мирного договору з Німеччиною та її союзниками. Водночас з Універсалом Мала Рада ухвалила «Закон про національно – персональну автономію». У ньому проголошувалося, що кожна з населяючих Україну націй має право на влаштування свого національного життя.

26 січня 1918 р. більшовицькі війська на чолі з Микитою Муравйовим вступили до Києва.

Проголошення IV Універсалом незалежності УНР дало Центральній Раді юридичне право представляти інтереси республіки на міжнародній арені. Центральна Рада розгорнула активну дипломатичну діяльність, спрямовану на збереження незалежності України. Необхідно додати, що більшовики вдалися до хитрощів, ввівши до складу російської делегації представників маріонеткового советського уряду, насадженого ними в Харкові.¹⁰

27 січня 1918 р. між УНР і державами німецького блоку було підписано договір (Брестський мир):

⁹Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921. – К.: видавництво «Україна», 1995. – с. 63.

¹⁰Борщевський С. Рік російської міфології / Сергій Борщевський. – Київ : Дуліби, 2016. – 288 с. – (Серія «Великі містифікації»). – с. 16.

- Україна вийшла зі стану війни з країнами німецько-австрійського блоку;
- Німеччина та Австро-Угорщина дали згоду на передачу Холмщини та Підляшшя до складу УНР, а також на виділення західноукраїнських земель в окремий коронний край Австро-Угорщини (до 31 липня 1918 р. уряд Австро-Угорщини мав надати українцям автономію, але цього не сталося);
- Німеччина і Австро-Угорщина зобов'язалися допомогти Центральній Раді відновити контроль над усією територією УНР;
- Центральна Рада взяла на себе обов'язок поставляти союзникам велику кількість хліба, м'яса, яєць та ін продуктів сировини.

28 січня Німеччина та її союзники звернулися до радянської сторони з ультимативними вимогами. Росія зобов'язана була відвести свої війська з території України, припинити будь-яку діяльність проти уряду УНР. 1 березня радянські війська змушені були залишити столицю України.

Протягом лютого-квітня 1918 р. німецько-австрійські війська (450 тис.), яким протистояло 25 тис. червоногвардійців, окупували всю Україну. 7 березня до Києва прибув уряд Центральної Ради. **Більшовицьку владу було повалено.** Центральна Рада готувалася до скликання Установчих зборів, які мали підтвердити її реформи, в тому числі й соціалізацію землі. Однак окупаційні власті почала втручатися у внутрішні справи України і дійшли до думки здійснити державний переворот, який мав очолити колишній царський генерал Павло Скоропадський.

29 квітня Центральна Рада зібралась на своє чергове засідання (яке виявилось останнім), щоб ухвалити Основний Закон Української Народної Республіки, який закріплював суспільний та державний устрій, основи її політики, основні права й обов'язки громадян, систему й принципи організації та діяльності державних органів. Прийнята Українською Центральною Радою 29 квітня 1918 р. Проект Основного закону був підготовлений спеціальною конституційною комісією на чолі з головою Української Центральної Ради М. Грушевським, яка вивчила досвід конституційного законодавства різних країн світу, насамперед найближчих сусідів України, що мали спільні або подібні з нею історичні, економічні та політичні умови розвитку (дивитись дод. 10).

Історія становлення української армії.

Українці в російській армії в силу вищезгаданих обставин, до того ж захоплені своїми національними інтересами, почали як духовно, так і організаційно відокремлюватися й гуртуватися поміж собою. Вони почали вимагати від російського командування дозволу на формування окремих українських частин.

Ці вимоги щодо формування українських частин як з боку Українського Уряду, так і самих українських вояків особливо стали настирливими і категоричними після того, як Український Уряд скликав перший військовий з'їзд у столиці України, в Києві. Цей 1-й військовий з'їзд відбувся в травні 1917 року в присутності 700 делегатів, що репрезентували майже 1 000 000 українських вояків. З'їзд обрав Військовий Генеральний Комітет як найвищий керівний військовий Орган для організації Української Армії. Головою цього комітету було обрано Симона Петлюру, який пізніше став на чолі українських збройних сил з титулом Головного отамана Війська і Флоту Української Народної Республіки.

У червні 1917 року було скликано 2-й військовий з'їзд, який відбувся в присутності 2308 делегатів, що прибули з різних відтинків довжелезного російського фронту, навіть з фронту турецького, та які репрезентували до 4 000 000 українських вояків. Цей з'їзд відбувся також у Києві, не дивлячись на заборону військового міністра російського уряду.

Як на першому, так і на другому з'їздах поставлено вимагати від російського уряду створення з українських вояків окремих національних частин на фронті. Також постановлено формувати українські частини на території України для оборони її кордонів і для охорони внутрішнього порядку. Ці військові з'їзди дали російському урядові справжнє поняття про силу українського національного руху і його динамічний розвиток.

Внаслідок постанов цих з'їздів як на фронтах, так і в запіллі поза волею російського командування розпочалося стихійне формування українських частин. Залежно від кількості українських вояків у тій чи іншій частині формувалися сотні, курені, дивізії.

У самому Києві по весні 1917 р. сформовано 1-й український піхотний полк імені Гетьмана Богдана Хмельницького. Сформовані українські частини, згуртовані національною дисципліною, незабаром придбали повагу серед російського командування на фронті; бо в той час, як частини з російських солдат часто-густо покидали самовільно фронт, їхнє місце в окопах займали дисципліновані невеликі українські частини.

У жовтні 1917 року Українська Армія фактично складалася з таких частин:

1. 1-й український корпус у складі двох дивізій. Командир – генерал Павло Скоропадський.
2. Дві піхотні дивізії у складі 8 полків, що формувалися в Києві.
3. Один кінний полк у Києві.
4. Піхотна Юнацька Школа в Києві.
5. Кілька батарей в стадії формування.
6. Автопанцерний дивізіон у Києві.
7. У різних місцях України формувались українські частини різного роду зброї, але вони мали тільки кадри, які разом з тим зв'язані були залоговою службою в місцях їхнього розташування. Всього до 60 000 багнетів.¹¹

Доба Української держави гетьмана Павла Скоропадського.

29 квітня 1918 р. на З'їзді Українських Хліборобів у Києві проголошено генерала Павла Скоропадського Гетьманом всієї України, що було повним державним переворотом. У ніч з 29 на 30 квітня переворотці захопили всі важливі державні установи. Замість Української Народної Республіки була проголошена Українська Держава. Переворот той було підготовлено членами Української Народної Громади в порозумінні з реакційними російськими елементами та за згодою німецького командування.¹²

Сім з половиною місяців Гетьманщини, як свідчать спогади сучасників, відзначалися відносним спокоєм і відновленням господарства.

Павло Скоропадський видав маніфест, в якому повідомлялось про розпуск Центральної Ради й земельних комітетів. Проголошувалось право приватної

¹¹Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921. – К.: видавництво «Україна», 1995. – 83 с.

¹²Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921. – К.: видавництво «Україна», 1995. – 102 с.

власності. Одночасно вийшли «Закони про тимчасовий державний устрій України». З них випливало, що замість УНР постає так звана «Українська держава». Законодавча, виконавча та судова влади зосереджувалися в руках гетьмана. Головою гетьманського кабінету міністрів став полтавський поміщик Федір Лизогуб. Законодавство Центральної Ради було скасоване; старости гетьмана й коменданти окупаційних військ відбирали у селян майно; у свої маєтки повернулися поміщики.

Оскільки територія України була окупована, уряд Скоропадського позбавлявся змоги вести самостійну зовнішню політику. Його дипломати перебували лише в столицях центральних держав. 12 червня у Києві підписано попередню угоду про припинення війни між Україною та Росією, а також про відновлення залізничного й поштово-телеграфного зв'язку. Гетьман домагався від Росії територіальних поступок. Він також намагався приєднати до України всю Холмщину, Крим та заселені українцями райони Бессарабії. Особливо заплутаним було кримське питання, тому що в Криму існував, підтримуваний німцями, уряд генерала Сулеймана Сулькевича.

У липні 1918 р. було прийнято закон «Про засоби боротьби з розрухою сільського господарства». Він передбачав примусове використання в поміщицьких маєтках реманенту селян. Були заборонені страйки. Гетьманська адміністрація прагнула примусити робітників працювати більш інтенсивно. Було встановлено 12-годинний робочий день.

Селяни не бажали повертати конфісковане в поміщиків майно і землю. Ширилися підпали маєтків, потрави посівів, вбивства поміщиків. Утворювалися партизанські загони.

Скоропадський робив спроби українізувати державний апарат, підтримував ідею незалежності (автокефалії) Української Православної Церкви. Особливо вражають досягнення уряду гетьмана Павло Скоропадського в освітній галузі. Було випущено кілька мільйонів примірників україномовних підручників, в більшості шкіл введено українську мову, засновано біля 150-ти нових українських гімназій. У жовтні 1918 р. в Києві та Кам'янці-Подільському відкрилися два нових українських університети, було також засновано Національний архів та

Національну бібліотеку (в понад 1 млн. томів). Вершиною цієї діяльності стало відкриття **24 листопада 1918 р.** Української Академії Наук (першим президентом став Володимир Вернадський). Була заснована академія мистецтв (Михайло Бойчук), Український театр під керівництвом О.Саксаганського.

Однак внутрішня ситуація ставала дедалі складнішою. Розколовся Союз хліборобів-власників: менша його частина вимагала забезпечення незалежності України, більша – виступала за федерацію з Росією. Активно діяли русофільські партії. Наростало невдоволення залежністю гетьманського уряду від німців. Основна маса селянства не підтримувала владу. Мало кому подобалася орієнтація П.Скоропадського на білогвардійську Росію, на монархію. Все це підготувало ґрунт практично для загальнонаціонального невдоволення.

Внутрішній конфлікт між українськими національними колами і Гетьманським Урядом дійшов до краю. Український Національний Союз, що утворився в Києві, вирішив підняти народне повстання проти Гетьмана.

14 листопада 1919 року Гетьман під впливом русофільського елемента, а також політики Антанти видав грамоту, в якій оголосив федерацію України з майбутньою Росією. У відповідь на це Український Національний Союз утворив Директорію в складі п'яти осіб: В. Винниченка, С. Петлюри, Ф. Швеця, О. Андрієвського і А. Макаренка, яка і взяла у свої руки національний провід в Україні.

Водночас, з оголошенням Гетьманом грамоти про федерацію з майбутньою Росією Директорія видала універсал до українського народу про повстання проти Гетьмана.

Центром повстанського руху і місцем перебування Директорії було визначено Білу Церкву, де в той час формувалася наново дивізія Січових Стрільців. Після оголошення універсалу Директорії всі українські дійсно національно-патріотичні військові частини, а саме: Запорозький корпус, Чорноморський Кіш, Січові Стрільці, старшини й вояки-сірожупанники та інші – всі перейшли на бік Директорії.

Свою роль відіграли тут і революційні події листопада 1918 р. в Німеччині, де була повалена монархія. 14 грудня 1918 р. П.Скоропадський зрікся влади і залишив Київ.

Доба Директорії УНР.

19 грудня 1918 р. Директорія оголосила про відновлення Української Народної Республіки. Головою Директорії став соціал-демократ Володимир Винниченко, членами: соціал-демократ Симон Петлюра, від Селянської спілки член УПСР Федір Швець, соціаліст-самостійник Опанас Андрієвський, безпартійний Андрій Макаренко. Військові сили Директорії очолив Петлюра, їх основою став полк січових стрільців (командир – Євген Коновалець), який базувався в Білій Церкві.

26 грудня створено уряд під головуванням В.Чехівського, представника УСДРП. Були відновлені закони УНР, зокрема закон про передання поміщицької землі селянам без викупу. Вища законодавча влада відтепер належала Трудовому конгресу – свого роду парламенту, сформованому з селян, робітників та інтелігенції.

Надзвичайно важке міжнародне і внутрішнє становище України, а також особисте суперництво Винниченка й Петлюри, паралізувало діяльність Директорії. Реальна влада зосередилась у вибраних отаманів напівпартизанських загонів.

Директорію відмовлялася визнати Антанта, яка ще восени 1918 р. висадила свої війська на півдні України. Представники французького командування в Одесі вимагали реорганізації Директорії (зокрема, виведення з її складу Петлюри), обіцяючи при певних обставинах підтримку.

На сході й півночі Директорії протистояли війська Червоної Армії, на заході – армія Пілсудського, на півдні, крім Антанти, війська Денікіна (в Одеському районі та Криму).

Суперечності всередині Директорії не вдалося вирішити й на Конгресі трудового народу України, що відбувся у січні 1919 р. На цьому Конгресі були присутні також і делегати від Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), яка, згідно договору від 1 грудня 1918р., об'єднувалася з УНР. Спроба

возз'єднання двох українських держав залишилася декларацією. Польські війська методично витісняли армію ЗУНР з території Галичини. Існування УНР ставало дедалі більш проблематичним з огляду на вторгнення радянських військ.

5 лютого 1919р. Червона Армія вступила в Київ. Директорія виїхала до Вінниці, почався довгий період її блукань (більше Директорія в Київ не поверталась). У лютому Винниченко подав у відставку та виїхав за кордон. Директорію очолив С.Петлюра.

Національно-визвольний рух на західноукраїнських землях. Утворення Західноукраїнської Народної Республіки.

Питання націй, боротьба їх за свої політичні й культурні права в Австро-Угорській монархії стояли дуже гостро. З початком великої війни у 1914 році ця боротьба значно посилилася, і в міру того як військо держав Антанти почало перемагати на фронті, народи, що складали Австро-Угорщину, передбачаючи швидкий занепад її, стали на шлях рішучої боротьби за своє майбутнє політичне існування.¹³

Унаслідок поразки у війні в жовтні 1918 р. Австро-Угорська імперія (у складі якої перебували в цей час Східна Галичина, Закарпаття, Буковина) почала розпадатися. **18 жовтня 1918 р.** українські політичні діячі та церковні ієрархи Східної Галичини і Буковини утворили у **Львові Українську Національну Раду** на чолі з Євгеном Петрушевичем. Своєю метою УН Рада оголосила об'єднання західноукраїнських земель в одне ціле – Українську державу.

1 листопада з ініціативи Військового комітету, який співпрацював з національною Радою, у Львові відбувся виступ солдат-українців, підтриманий населенням міста. 2 листопада австрійський намісник передав владу УН Раді.

Галичани розпочали творення своєї держави в складних умовах, адже поляки прагнули включити західноукраїнські землі до відновленої польської держави. 9 листопада було сформовано уряд – Державний Секретаріат, який очолив Кость Левицький, а згодом – Сидір Голубович. А 13 листопада Українська Національна Рада затвердила «Тимчасовий основний закон», який дав назву новоствореній державі – **Західно Українська Народна Республіка (ЗУНР)**. У містах і селах

¹³Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921. – К.: видавництво «Україна», 1995. – 175 с.

Галичини йшов процес встановлення української влади. Але в західних повітах влада відразу наштовхнулася на опір поляків. Ситуація ускладнювалась тим, що Польщу підтримували і країни Антанти.

Напружена ситуація склалась 10 листопада в Перемишлі. Два дні українська залога міста стримувала польський наступ. 20 листопада з Перемишля до Львова прибуло 6 польських військових ешелонів. Вранці 21 листопада польські війська перейшли в наступ по всьому фронту у Львові. У другій половині дня, разом з військами, місто залишив уряд ЗУНР, який переїхав до Тернополя.

У травні 1919р. в наступ проти Української Галицької армії (військові формування ЗУНР) перейшли польські дивізії генерала Геллера, які прибули з Франції. Під тиском переважаючих сил, УГА відступила в трикутник: Збруч, Дністер, залізниця з Гусятинна через Чортків та Заліщики.

В цей час президенту ЗУНР було надано диктаторські повноваження, командуючим УГА призначено колишнього царського генерала Грекова. 7 червня УГА перейшла в наступ. У ході т.з. Чортківської офензиви (прориву) була визволена значна територія Галичини, війська УГА досягли лінії: Гнила Липа–Перемишляни–Підкамінь. Проте сили були нерівними: близько 40-45 тисячам вояків УГА протистояла 100-тисячна польська армія. Не вистачало зброї та боєприпасів. Наступ було припинено, ворог перейшов у контрнаступ. 16 липня 1919 р. війська УГА разом з урядом відступили на східний берег річки Збруч – на територію УНР.

Війська УНР об'єдналися з УГА, яка під тиском польської армії перейшли на територію, яку контролювала Директорія. Чисельність об'єднаних сил, які перейшли в наступ, досягла 80 тисяч. 30 серпня передові частини 3-го корпусу УГА вступили в Київ. В цей же час на лівому березі Дніпра з'явилися кавалерійські частини білогвардійського корпусу генерала Бредова. Під їхнім тиском УГА залишила столицю (т.з. Київська катастрофа).

Скориставшись слабкістю своїх сусідів на сході, польські війська на кінець 1919р. окупували майже всю Білорусію, західну Волинь та частину Полісся. Навесні 1920р. збройні сили Польщі нараховували 738 тисяч чоловік. Керівник Польської держави Юзеф Пілсудський звернув увагу на діячів УНР, які

перебували в еміграції на території Польщі. **У квітні між представниками польського уряду та Петлюри було укладено блок угод:** 21 квітня підписано загальну й торговельно-економічну конвенцію. Польща згідно угод отримувала Холмщину, Підляшшя, Лемківщину, Західну Волинь, частину Полісся та всю Галичину. 24 квітня підписано військову конвенцію. Ці три угоди в сукупності утворили **Варшавський договір**, який передбачав:

- спільну боротьбу проти більшовиків;
- відновлення незалежності УНР на чолі з Директорією і Головним отаманом С.Петлюрою;
- як своєрідну компенсацію за це С.Петлюра «віддавав» Польщі західноукраїнські землі.

25 квітня 1920р. три польських армії (загальною чисельністю близько 150 тисяч чоловік) вступили на територію України. Ефект раптовості дозволив польським військам швидко зайняти велику територію – вже 7 травня пав Київ, але на цьому наступ не припинився. Обіцяного представниками УНР всенародного антибільшовицького повстання в Україні не відбулося. Дві бригади Червоної Української Галицької Армії (ЧУГА), які були дислоковані в районі Вінниці та підняли антибільшовицьке повстання, були роззброєні польськими військами, а їхній особовий склад відправлено до таборів віськовополонених. Лише один кінний полк ЧУГА, який вийшов з Тирасполя, зміг з'єднатися з українськими військами (дві дивізії армії УНР), що рухалися з поляками. Співвідношення сил поступово змінювалось. На польський фронт були перекинуті 1-а Кінна Армія, 8-а Червонокозацька дивізія, 25-а Чапаєвська дивізія. У червні радянські війська перейшли в контрнаступ. Наприкінці червня війська Західного фронту під командуванням Тухачевського вступили на територію Польщі й рушили на Варшаву. Війська Південно-Західного фронту під командуванням Єгорова наступали на Львів. Наміри польського уряду розпочати мирні переговори, обмеживши східний кордон Польщі т.з. «лінією Керзона», не були підтримані радянською стороною.

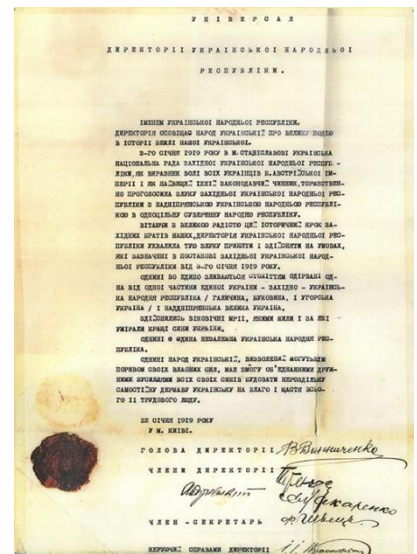
Загроза втрати відновленої у 1918 році державності згуртувала навколо уряду Польщі всі верстви суспільства. Негайну допомогу подали країни Антанти. Було

нанесено могутній удар по стику фронтів Червоної Армії та відкинута її за межі Польщі. Відповідно до **Ризького миру 1921 р.** між Польщею та Радянською Росією і Радянською Україною, Західна Волинь Полісся та Східна Галичина залишалися у складі Польщі. В свою чергу Польща визнавала існування самостійної Радянської України.

За, відносно, короткий період свого існування (1918-1919 рр.) ЗУНР дала чимало прикладів національної солідарності та розуміння загальнодержавних українських інтересів.

ЗЛУКА УНР та ЗУНР.

1 листопада 1918 р. постала Західноукраїнська Народна Республіка. Її лідери ініціювали переговори про об'єднання Наддніпрянської України з Наддністрянською. У результаті переговорів **1 грудня 1918 р.** у Фастові УНР і ЗУНР підписали «передвступний» договір про злуку обох республік в одну велику державу. 3 січня 1919 року Українська Національна Рада ЗУНР у Станіславові (нині – Івано-Франківськ) ратифікувала цей договір і прийняла ухвалу про об'єднання двох частин України в одну державу.

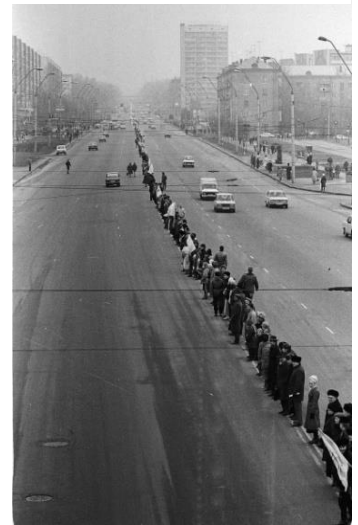
22 січня 1919 р. на Софійському майдані в Києві в урочистій атмосфері відбулося проголошення Акту злуки УНР та ЗУНР в єдину незалежну державу. У зачитаному на зборах «Універсалі соборності», зокрема, говорилося: *«Однині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України – Західноукраїнська Народна Республіка (Галичина, Буковина, Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які умирали кращі сини України. Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка».* Наступного дня Акт злуки майже одноставно ратифікував Трудовий конгрес України.

«Серед українців поширене уявлення, що соборність – це одномоментний акт. Насправді це був тривалий процес, – говорить історик **Ярослав Файзулін.** – Перші заяви про необхідність об'єднання Галичини і Наддніпрянської України

звучали ще всередині XIX століття, коли майже в один час про це заявили Кирило-Мефодіївське братство (1846) і Головна Руська Рада (1848). Новий поштовх реалізації ідеї соборності дали Перша світова війна і розпад імперій, а також початок Української революції. Політики УНР і ЗУНР майже одразу після створення обох республік заявляли про необхідність їх об'єднання. Що й було реалізовано 22 січня 1919-го. Однак, завершити процес формування однієї держави завадила окупація українських земель сусідніми державами та суперечки між політиками обох таборів».

За втратою соборності українських земель послідувала втрата Української державності – наголошує Ярослав Файзулін.

Перше офіційне відзначення свята Соборності на державному рівні відбулося **22 січня 1939 р.** в столиці Карпатської України Хусті. Це була наймасовіша за 20 років перебування краю у складі Чехословаччини демонстрація українців – понад 30 тисяч учасників.

У 71 річницю Акту злуки, **22 січня 1990 р.**, в Україні відбулася одна з найбільших у Центральній і Східній Європі масових акцій – «живий ланцюг», як символ єдності східних і західних земель та вшанування подій Української революції. Більше мільйона людей, узявшись за руки, створили безперервний ланцюг від Києва до Львова.

Уроки українських визвольних змагань.

Підсумовуючи уроки української національної революції, слід виділити основні причини поразки української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.:

1) Низький рівень національної свідомості українців і, як наслідок, слабка соціальна база визвольного руху. Інтелігенція, яка очолила національну революцію, була малочисельною. А селяни, на підтримку яких розраховувала інтелігенція, були політично несвідомими, неосвіченими. Робітники в більшості своїй не підтримали ідею незалежності України.

2) Відсутність єдності в діях українських національних сил, які не пішли на компроміс в ім'я загальнонаціональних інтересів.

3) Несприятлива міжнародна ситуація. Боротьбу проти українського визвольного Рузу вели набагато сильніші зовнішні вороги: в Наддніпрянській Україні – радянська Росія, білогвардійці, війська Антанти; в Західній Україні – Польща, яку підтримувала Антанта.

Українська революція не досягла своєї основної мети – об'єднання всіх етнічних українських земель в єдиній державі.

Однак, історичне значення української національно-демократичної революції 1917-1921 рр. досить в тому, що:

- у ході революції український народ створив власну державу і декілька років підтримував її існування;

- героїчна боротьба українського народу стала прикладом і дала досвід наступним поколінням українців. Без цієї боротьби було б неможливим проголошення державної незалежності у 1991 р.¹⁴

¹⁴Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. - К.: Каравела; Львів: Новий Світ – 2000, 2002. –с. 157.

РОЗДІЛ II.

Рекомендації щодо форм і методів проведення заходів, виставок

*Народ, що не шанує своїх великих людей,
не варт звання освіченого народу*

Іван Франко

Орієнтовний період роботи виставкових експозицій з відповідним оформленням музейного приміщення – протягом 2017-2018 років.

Під час проведення заходів варто звернутись до розгляду, обговорення та висвітлення таких питань:

– видатні представники подій Української Революції 1917-1921 років: Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Симон Петлюра, Сергій Єфремов, Дмитро Антонович, Дмитро Дорошенко, Євген Чикаленко, Всеволод Голубович, Павло Скоропадський, Микола Міхновський, Федір Лизогуб, Євген Петрушевич, Федір Швець, Андрій Макаренко, Панас Андрієвський;

– історія створення та значення Універсалів Центральної Ради;

– рекомендовано акцентувати увагу на наступних подіях: 100-річчя створення Генерального Секретаріату Української Центральної Ради, першого українського уряду, 100-річчя бою під Крутами, 100-річчя затвердження Тризуба державним гербом Української Народної Республіки, 100-річчя “Листопадового зриву”, українського повстання у Львові, внаслідок якого проголошено Західноукраїнську Народну Республіку, 100-річчя заснування Української академії наук, 100-річчя проголошення Акта злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки, 100-річчя Першого зимового походу Армії УНР; 100-річчя створення армії УНР, а саме полку ім. Богдана Хмельницького.

Форми проведення музейних заходів:

– заходи просвітницького характеру з даної проблематики: семінари, круглі столи, лекції-презентації, ділові ігри, вікторини, диспути, брейн-ринги, просвітницькі заходи з історії Української революції 1917-1921 рр.;

– екскурсії по музею.

ВИСНОВКИ

*Бажаєш дістать похвалу,
йди туди, де хвилі валом
Пилип Орлик*

Українська революція 1917–1921 рр. показала, що ідея незалежності України була близькою різним верствам українського суспільства.

Прагнення мати власну державу було настільки великим, що більшовики для встановлення власної влади були змушені декларувати підтримку незалежності України, і навіть на початку 20-х років виконати певні конкретні кроки з українізації. Але політичний та економічний суверенітет України був фіктивним, більшовицька Росія не відмовилась від імперських амбіцій царизму.

Історичне значення боротьби складається в тому, що був збережений та поглиблений процес утворення Української держави. Українці знову нагадали про себе всьому світові, як про окрему націю, що має право мати власну державу. Проте, Українській Народній Республіці та Західноукраїнській Народній Республіці не вдалося відстояти та укріпити незалежність. Отриманий досвід і уроки революції стали доробком для наступних поколінь борців за українську державу та стали в пригоді наприкінці ХХ століття.

Роки української революції та громадянської війни 1918–1921 рр. були визначальними для українського народу на шляху до національного самовизначення. У ці роки на території України проходили знакові битви, та політичні протистояння інших держав (найбільшою мірою Росії), що справили неабиякий вплив як на формування політичних здібностей серед української інтелігенції, підвищили свідомість українського селянства.

Помилки та прорахунки революції загартували інтелігенцію, її чисельність невпинно росла, українське селянство стало свідомим. Велику роль в подальшому розвитку української політичної боротьби відіграв досвід державотворення, що спонукав нові покоління до спроб розбудови власної держави та здобуття незалежності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О.Д. Історія України – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 662 с.
2. Борщевський С. Рік російської міфології / Сергій Борщевський. – Київ: Дуліби, 2016. – 288 с. – (Серія «Великі містифікації»).
3. Горелов В. Павло Скоропадський – гетьман Української Держави. – К., 1995.
4. Грушевський М.С. Повороту не буде!: Соціально-політичні праці 1917-1918 рр. / М. С. Грушевський; упоряд., передм. І. Гирича; текстологія С. Панькової. – Харків: Видавець Савчук О.О., 2015. – 480 с., 21 іл.
5. Кульчицький С.В. Брестський мирний договір //Історія України. – 1998. – № 6
6. Конституція Української Народної Республіки //Республіканець. – 1992. – № 3
7. Копиленко О.Л. «Сто днів» Центральної Ради. – К., 1992.
8. Кормич Л.І. Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до XXI століття – Харків, 2001.
9. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995.
10. Матеріали сайту Благодійного фонду «Героїка». Біографічні довідки на бійців Армії УНР: уродженців Донбасу та загиблих на території Донбасу. – Київ, 2017. Режим доступу: <http://geroika.org.ua/>
11. Матеріали сайту Українського інституту національної пам'яті. – Київ, 2017. Режим доступу: www.memory.gov.ua.
12. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. – К., 1995.
13. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К., 1993.
14. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. - К.: Каравела; Львів: Новий Світ – 2000, 2002. - 304 с.
15. Сергійчук В. Українська соборність. Відродження українства в 1917-1920 роках / Сергійчук В. – К.: Укр. Видавнича спілка, 1999. – 412 с.
16. Субтельний Орест. Україна: Історія: учебное пособие /О. Субтельний. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Київ: Либідь, 1993. – 720 с.
17. Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921. – К.: видавництво «Україна», 1995. – 206 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

УКАЗ

Президента України

Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років

З метою вшанування традицій боротьби за незалежність і соборність України та військової звитяги захисників рідної землі, творців національної державності, тисячолітньої історії державотворення нашого народу, визнання історичного значення подій, пов'язаних із визвольною боротьбою початку ХХ століття та утвердженням української державності у формі Української Народної Республіки, Української Держави і Західноукраїнської Народної Республіки, їх значення для відновлення Україною незалежності у 1991 році, утвердження історичної єдності земель, консолідації суспільства, зміцнення міжнародного авторитету України та у зв'язку зі 100-річчям подій Української революції 1917 - 1921 років **постановляю**:

1. Проголосити 2017 рік Роком Української революції 1917 - 1921 років.

2. Визначити вшанування подій та видатних учасників Української революції 1917 - 1921 років одним із пріоритетів діяльності органів державної влади на 2017 - 2021 роки.

3. Кабінету Міністрів України:

1) утворити в місячний строк Організаційний комітет з підготовки і проведення заходів із відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років та вшанування пам'яті її учасників (далі – Організаційний комітет), визначивши його співголовами Прем'єр-міністра України і Главу Адміністрації Президента України та включивши до складу Організаційного комітету науковців, представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, територіальних громад, громадських об'єднань, членів Ради з питань національної єдності;

2) забезпечити підготовку в двомісячний строк Українським інститутом національної пам'яті разом із Національною академією наук України та представниками громадськості Переліку найважливіших пам'ятних дат і визначних діячів Української революції 1917 - 1921 років;

3) розробити відповідно до Переліку найважливіших пам'ятних дат і визначних діячів Української революції 1917 - 1921 років, на основі пропозицій Організаційного комітету, науковців, представників громадськості, затвердити у тримісячний строк і забезпечити виконання плану заходів на 2017 - 2021 роки щодо відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років та вшанування пам'яті її учасників, передбачивши, зокрема: проведення відповідних урочистих та інших державних заходів у зв'язку із 100-річчям подій Української революції 1917 - 1921 років та вшанування пам'яті її учасників;

підготовку та публікацію наукових праць, збірок документів і матеріалів, енциклопедичних, довідкових та інших видань, присвячених 100-річчю подій Української революції 1917 - 1921 років, її ролі в історії України та Європи, а також життю і діяльності учасників українського визвольного руху початку ХХ століття;

проведення у місті Києві та інших населених пунктах України тематичних міжнародних наукових конференцій, науково-практичних конференцій, круглих столів;

організацію тематичних інформаційних, навчально-виховних, культурно-мистецьких, інших заходів у навчальних закладах та закладах культури, спрямованих на донесення інформації про події Української революції 1917 - 1921 років, виховання патріотизму та підвищення у громадян, передусім учнівської та студентської молоді, інтересу до історії України;

проведення тематичних виставок архівних документів, речових пам'яток і фотоматеріалів, а також оновлення діючих експозицій музеїв, зокрема краєзнавчих, кімнат-музеїв визначних подій та діячів Української революції 1917 - 1921 років;

створення та демонстрацію на загальнонаціональних і регіональних каналах телебачення документальних фільмів, присвячених подіям Української революції 1917 - 1921 років;

забезпечення разом із Національним банком України виготовлення та випуску в обіг у встановленому порядку серії ювілейних монет на відзнаку 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років;

випуск в обіг серії поштових марок і конвертів, присвячених 100-річчю подій Української революції 1917 - 1921 років, здійснення спецпогашення поштових марок;

всебічне сприяння науковим, краєзнавчим дослідженням з історії українського державотворення та українського визвольного руху, їх популяризації;

сприяння реалізації ініціатив громадськості, спрямованих на збереження та відновлення національної пам'яті, популяризацію української історії та культури, консолідацію на цій основі суспільства;

4) забезпечити опрацювання заінтересованими центральними та місцевими органами виконавчої влади, Київською міською державною адміністрацією, органами місцевого самоврядування за участю Національної академії наук України питань: меморіалізації подій та визначних постатей Української революції 1917 - 1921 років;

створення всеукраїнської туристичної програми "Шляхами Української революції 1917 - 1921 років"; дальшого розвитку Музею Української революції 1917 - 1921 років Національного музею історії України, зокрема щодо розширення сучасної експозиції та можливого відтворення меморіальних кабінетів Голови Центральної Ради Української Народної Республіки М. Грушевського та першого голови уряду Української Народної Республіки В. Винниченка в історичній будівлі Української Центральної Ради (м. Київ, вул. Володимирська, 57);

5) забезпечити підготовку інформаційних матеріалів про Українську революцію 1917 - 1921 років та її роль у європейській і світовій історії, організацію роботи із розповсюдження згаданих матеріалів в іноземних державах;

6) забезпечити проведення конкурсу громадських проектів щодо створення інформаційно-просвітницького інтернет-порталу «Українська революція 1917 - 1921 років», а також мультимедійних та інших високотехнологічних проектів, залучивши до реалізації зазначених завдань фахівців наукових установ та вищих навчальних закладів;

7) забезпечити реалізацію заінтересованими центральними та місцевими органами виконавчої влади, Київською міською державною адміністрацією, органами місцевого

самоврядування за участю Національної академії наук України всеукраїнського проекту «Місця пам'яті Української революції 1917 - 1921 років»;

8) вжити заходів з метою завершення проектування та спорудження у місті Києві монумента Соборності України та його урочистого відкриття до 100-річчя проголошення Акта злуки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки (22 січня 2019 року);

9) опрацювати за участю Київської міської державної адміністрації, інших заінтересованих органів виконавчої влади питання віднесення території урочища Аскольдова могила у місті Києві до заповідної території, а також збереження історичної спадщини у місцях, пов'язаних з подіями українського державотворення та українського визвольного руху;

10) забезпечити за участю Черкаської обласної державної адміністрації облаштування та благоустрій на території філії «Холодний Яр» Національного історико-культурного заповідника "Чигирин" місць, пов'язаних із подіями Української революції 1917 - 1921 років.

4. Обласним, Київській міській державним адміністраціям:

розробити та затвердити регіональні плани заходів щодо відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років та вшанування пам'яті її учасників, забезпечити їх виконання;

вжити в установленому порядку заходів щодо увічнення пам'яті про звитяги українських військових доби Української революції 1917 - 1921 років, зокрема, шляхом спорудження меморіалів, пам'ятників, встановлення пам'ятних знаків, меморіальних дощок, упорядкування поховань загиблих воїнів українських збройних формувань, учасників Української революції 1917 - 1921 років, відповідного найменування/перейменування вулиць, навчальних закладів, проведення заходів військово-патріотичного характеру із залученням учасників антитерористичної операції у Донецькій та Луганській областях, громадських об'єднань, що займаються військово-історичною реконструкцією.

5. Міністерству інформаційної політики України, разом із Українським інститутом національної пам'яті, іншими заінтересованими органами виконавчої влади, за участю Національної академії наук України, громадськості, забезпечити розроблення та реалізацію медіа-плану на 2017 - 2021 роки щодо інформування суспільства про Українську революцію 1917 - 1921 років як один із визначальних етапів у процесі національного державотворення та про її значення для розбудови новітньої Української держави, а також із забезпечення належного інформаційного супроводу заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років та вшанування пам'яті її учасників.

6. Міністерству закордонних справ України:

1) забезпечити:

проведення закордонними дипломатичними установами України за участю представників української громадськості за кордоном заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років, зокрема, у місцях на території іноземних держав, пов'язаних із життям і діяльністю видатних діячів українського визвольного руху початку ХХ століття та діяльністю державних установ і формувань Української революції 1917 - 1921 років;

надання сприяння недержавним організаціям за кордоном, які популяризують події та учасників Української революції 1917 - 1921 років;

організацію роботи із розповсюдження в іноземних державах інформаційних матеріалів про Українську революцію 1917 - 1921 років та її роль у європейській та світовій історії;

2) вжити заходів щодо:

організації робіт із впорядкування місць поховань на території іноземних держав діячів Української революції 1917 - 1921 років;

залучення представників іноземних держав та дипломатичного корпусу, акредитованого в Україні, до участі у державних заходах з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років.

7. Державному комітету телебачення і радіомовлення України забезпечити широке висвітлення заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років, організувати серію тематичних теле- і радіопередач.

8. Цей Указ набуває чинності з дня його опублікування.

Президент України

м. Київ

22 січня 2016 року N 17/2016

П. ПОРОШЕНКО

Додаток 2

УНІВЕРСАЛИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Універсал	Дата	Причини виникнення	Зміст
I Універсал	10 червня 1917 р.	Тимчасовий уряд відмовив делегації Ц.Р. задовольнити вимогу щодо проголошення автономії України.	<p><i>«Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від всієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй Землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Вкраїні дають – вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські Збори (Сейм). Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Вкраїні, мають право видавати тільки наші Українські Збори...»</i></p> <p>Проголошення автономії України</p>
	15 червня 1917 р.	Утворення виконавчого органу Центральної Ради – Генерального секретаріатуна чолі з В.Винниченком.	
II Універсал	3 липня 1917 р.	Тимчасовий уряд, шукаючи угоди з Центральною Радою, прагнув домогтися від неї хоча б мінімальних поступок, тому послав до Києва урядову делегацію на переговори. У ході переговорів було досягнуто певного компромісу. Центральна Рада погодилася зачекати законодавчого затвердження автономії України загальноросійськими Установчими зборами у листопаді 1918 р. Тимчасовий уряд, зі свого	Центральна Рада схвалила Другий Універсал, у якому виступила проти «намірів самовільногоздійснення автономії України». А вже 11 липня до складу Центральної Ради ввійшли представники неукраїнських організацій (національним меншинам було надано 18% місць у Малій Раді і 30% місць- у Великій раді). – «КРОК НАЗАД»!

		боку, визнавав Центральну Раду представницьким органом українського народу (за умови її поповнення представниками національних меншин), а Генеральний Секретаріат – органом крайової адміністрації. Тимчасовий Уряд погодився також сприяти об'єднанню українців в окремі військові частини.	
III Універсал	7 листопада 1917 р.	За нових обставин, коли юридично перестав існувати всеросійський уряд, Центральна Рада і Генеральний Секретаріат активізували свою діяльність по державотворенню в Україні.	Проголосив утворення Української Народної Республіки (УНР) як автономії в складі Російської республіки, яка повинна стати "федерацією рівних народів". Оголосив широку програму соціально-економічних перетворень, зокрема: скасував велику приватну власність на землю, встановив 8-годинний робочий день, проголосив широкі демократичні свободи і ліквідацію смертної кари, на 9 січня 1918 р. призначив Українські Установчі збори, яким Центральна Рада мала передати владу.
IV Універсал	9 (22) січня 1918р	За умов наступу більшовиків та переговорів делегації УНР у Бресті з країнами німецько-австрійського блоку.	Проголошував УНР незалежною державою. Четвертий Універсал став вершиною державотворчої діяльності Центральної Ради.

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА

**Відозва Української Центральної Ради
до українського народу (9 березня 1917 р.)**

Народе Український!

Впали вікові пута. Прийшла воля всьому пригніченому людові, всім поневоленим націям Росії. Настав час і Твоєї волі й пробудження до нового, вільного, творчого життя, після більш як двохсотлітнього сну.

Уперше, Український тридцятипятимільйонний Народе, Ти будеш мати змогу сам за себе сказати, хто Ти і як хочеш жити, як окрема нація. З цього часу в дружній сім'ї вільних народів могутньою рукою зачнеш сам собі кувати кращу долю.

Впав царський уряд, а тимчасовий оголосив, що незабаром скличе Установчі Збори (Учредительное Собрание) на основі загального, рівного, прямого й таємного виборчого права.

Звідти уперше на весь світ пролунає у всій своїй силі справжній голос Твій, справжня воля Твоя.

До того ж часу ми закликаємо спокійно, але рішуче домагатися від нового уряду всіх прав, які тобі природно належать, і які Ти повинен мати, Великий Народе, сам хазяїн на Українській землі.

А в найближчій часі права на заведення рідної мови по всіх школах, од нижчих до вищих по судах і всіх урядових інституціях. З таким же спокоем, але рішуче, домагайся, Народе, того ж права для української мови від пастирів церкви, земств і всіх неурядових інституцій на Україні.

Народе Український!

Селяни, робітники, салдати, городяне, духовенство і вся українська інтелігенція!

Додержуйте спокій: не дозволяйте собі ніяких вчинків, що руйнують лад в житті, але разом, щиро й уперто беріться до роботи: до гуртування в політичні товариства, культурні і економічні спілки, складайте гроші на Український Національний Фонд і вибірайте своїх українських людей, на всі місця – Організуйтеся!

Тільки згуртувавшись, можна добре пізнати всі свої потреби, рішуче за них заявити і створити кращу долю на своїй Землі.

Народе Український! Перед Тобою шлях до нового життя.

Сміливо ж, одностайно йди на той великий шлях в ім'я щастя свого і щастя будучих поколінь Матері України, могутньою рукою твори своє нове вільне життя.

**Київ. Року 1917, березня 9
Українська Центральна Рада**

Із Першого універсалу Української Центральної Ради (1917р.)

До українського народу, на Україні й поза Україною сущого

Твої, Народе, виборні люди заявили свою волю так:

Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від усієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Вкраїні дають вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські Збори (Сойм). Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Вкраїні, мають право видавати тільки наші Українські Збори.

Ніхто краще нас не може знати, чого нам треба, й які закони для нас лучші. ...

І ми. Українська Центральна Рада, вволили волю свого народу, взяли на себе великий тягар будови нового життя й приступили до тієї великої роботи.

Ми гадали, що Центральне Російське Правительство простягне нам руку в сій роботі, що в згоді з ним ми, Українська Центральна Рада, зможемо дати лад нашій землі.

Але Тимчасове Російське Правительство одкинуло всі наші домагання, одпхнуло простягнену руку українського народу.

Ми вислали до Петрограду своїх делегатів (послів), щоб вони представили Російському Тимчасовому Правительству наші домагання.

А найголовніші домагання ті були такі:

Щоб Російське Правительство прилюдно окремим актом заявило, що воно не стоїть проти національної волі України, проти права нашого народу на Автономію.

Щоб Центральне Російське Правительство по всіх справах, що торкаються України, мало при собі нашого комісаря по українських справах.

Щоб місцева власть на Вкраїні була об'єднана одним представником від Центрального Російського Правительства, се-б-то вибраним нами комісаром на Вкраїні.

Щоб певна частина грошей, які збираються в Центральну Казну з нашого народу, була віддана нам, представникам сього народу, на національно-культурні потреби його.

Всі ці домагання наші Центральне Російське Правительство одкинуло.

Воно не схотіло сказати, чи признає за нашим народом право на Автономію, та право самому порядкувати своїм життям. Воно ухилилось од відповіді, одіславши нас до майбутнього Всеросійського Учредительного зібрання.

Центральне Російське Правительство не схотіло мати при собі нашого комісаря, не схотіло разом з нами творити новий лад.

Так само не схотіло признати комісаря на всю Україну, щоб ми могли разом з ним вести наш край до ладу й порядку.

І гроші, що збираються з нашої землі, одмовилось повернути на потреби нашої школи, освіти й організації.

І тепер, Народе Український, нас приневолено, щоб ми самі творили нашу долю. Ми не можемо допустити край наш на безладдя та занепад. Коли Тимчасове Російське Правительство не може дати лад у нас, коли не хоче стати разом з нами до великої роботи, то ми самі повинні взяти її на себе. Це наш обов'язок перед нашим краєм і перед тими народами, що живуть на нашій землі.

І через те ми, Українська Центральна Рада, видаємо цей Універсал до всього нашого народу й оповіщаємо: од нині самі будемо творити наше життя.

Отже, хай кожен член нашої нації, кожен громадянин села чи города од нині знає, що настав час великої роботи.

Народе Український! У твоїх руках доля твоя. В цей трудний час всесвітнього безладдя й розпаду докажи своєю одностайністю й державним розумом, що ти, народ робітників, народ хліборобів, можеш гордо й достойно стати поруч з кожним організованим, державним народом, як рівний з рівним.

Ухвалено: Київ. Року 1917, місяця (іюня) числа 10

Другий універсал Української Центральної Ради (1917 р.)

Громадяне української землі! Представники Тимчасового Правительства повідомили нас про ті конкретні заходи, які задумує перевести Тимчасове Правительство в справі управи Україною до Установчих Зборів. Тимчасове Правительство стоячи на сторожі завойованих революційним народом свобод, признаючи за кожним народом право на самоозначення та полишаючи остаточне усталення його форми Установчим Зборам, простягає руку представникам української демократії й Центральній Українській Раді та закликає в порозумінню з цим творити нове життя України на добро всієї революційної Росії.

Ми, Центральна Українська Рада, стоячи, як все, за тим, щоб не відривати України від Росії та щоб разом з усіма її народами змагати до піднесення й розвитку цілої Росії та до єдності її демократичних сил, з задоволенням приймаємо заклик Правительства до єдності й сповіщаємо всіх громадян України, що вибрана українським народом через його революційні організації Центральна Українська Рада незабаром буде доповнена на справедливих основах представниками інших народностей, які живуть на Україні, через їхні революційні організації, і тоді буде тим єдиним найвищим органом революційної демократії України, що заступатиме інтереси цілого населення нашого краю.

Доповнена Центральна Українська Рада виділить наново споміж себе окремий відповідальний перед нею Генеральний Секретаріат, який буде предложений до затвердження тимчасовому правительству в характері представника найвищої красної влади тимчасового правительства на Україні. В сім органі будуть зосереджені всі права й засоби, щоб він яко представник демократії на цілій Україні й рівночасно яко найвищий краєвий орган управи міг виповнити складну роботу організації й будування життя всього краю в згоді з цілою революційною Росією.

У згоді з іншими національностями України й діючи на полі державної управи яко орган тимчасового правительства, Генеральний Секретаріат Центральної Ради твердо йтиме шляхом закріплення нового ладу, витвореного революцією.

Змагаючи до автономного устрою України, Центральна Українська Рада в порозумінню з національними меншостями України приготуватиме проекти законів про автономний лад України для предложення їх на затвердження Установчим Зборам.

Зважаючи, що утворення краєвого органу тимчасового правительства на Україні забезпечує бажане наближення управи краєм до потреб місцевого населення в межах, можливих до Установчих Зборів, і думаючи, що доля всіх народів Росії тісно зв'язана з загальними здобутками революції, ми рішуче відкидаємо проби самочинного здійснювання автономії Установчих Зборів.

Що-ж торкається комплектування українських військових частей, Центральна Українська Рада матиме своїх представників при кабінеті міністра війни, в генеральнім штабі й при верховнім головнокомандуючим для участі при комплектуванню окремих частей виключно українцями, оскільки заходи в сім напрямі на думку міністра війни будуть можливі з технічного боку без нарушення бойової здатності армії.

Сповідчаючи про се громадян України, ми твердо віримо, що українська демократія, яка наділила нас своєю волею, разом з революційним правительством доложить усіх своїх сил, щоб довести край і зокрема Україну до остаточної побіди революції.

**Київ 1917 року, 3 липня.
Українська Центральна Рада**

**З інструкції Тимчасового уряду
для Генерального Секретаріату України (4 серпня 1917 р.)**

1. На час до вирішення справи про місцеве врядування Установчими зборами по справах місцевого врядування Україною вищим органом тимчасового уряду є Генеральний Секретаріат, которого призначає тимчасовий уряд по пропозиціям Центральної Ради.

2. Уповноваження Генерального Секретаріату поширюються на губернії: Київську, Волинську, Подільську, Полтавську і Чернігівську, з виключенням мглинського, суражського, стародубського і новозибківського повітів. Вони можуть бути поширені і на інші губернії, чи частини їх, в тім разі як утворені в цих губерніях на основі постанови тимчасового уряду земські інституції висловляться за бажаність такого поширення.

3. Генеральний Секретаріат складається з генеральних секретарів по відомствам:

а) внутрішніх справ,

б) фінансів,

в) хліборобства,

г) освіти,

д) торгу і промисловости,

є) праці, а також секретаря по національних справах і генерального писаря.

Крім цього, при Генеральному Секретаріаті є для контролю його справ генеральний контролёр, що бере участь у засіданнях Генерального Секретаріату з правом рішачого голосу. З числа секретарів не менше чотирьох повинні бути заміщені з осіб, які не належать до української національності. При Секретаріаті по національних справах встановлюються три посади товаришів секретаря з тим, щоб всі чотири найбільш численні національності України мали кожна свого представника в особі секретаря або одного з його товаришів.

4. Генеральний Секретаріат розглядає, розробляє й подає на затвердження тимчасового уряду проекти, що торкаються життя краю і його врядування. Проекти ці можуть бути перед поданням їх тимчасовому уряду внесені на обговорення Центральної Ради.

5. Уповноваження тимчасового уряду по справах місцевого управління, що входять у компетенцію поименованих у статті 3 відомств, здійснюються через генеральних секретарів. Докладніше визначення цих справ буде подане в особливому додаткові.

6. По всіх справах, зазначених в попередній статті, місцева влада краю звертається до Генерального Секретаріату, як після зносин з тимчасовим урядом, передає його розпорядження і накази місцевій владі.

7. Генеральний Секретаріат подає список кандидатів на урядові посади, обов'язки яких торкаються пунктів, зазначених в статті 5 справ.

**Міністр-предсідатель
Міністр юстиції**

**О. Керенський
Зарудний**

З Третього універсалу Центральної Ради (1917 р.)

Народе український і всі народи України!

Тяжка і трудна година впала на землю Російської Республіки. На півночі в столицях іде межиусобна й кривава боротьба. Центрального правительства нема й по державі шириться безвластя, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без власти, дужої, єдиної, народньої Україна також може впасти в безодню усобиці, різні, занепаду.

Народе український! Ти разом з братніми народами України поставив нас берегти права, здобуті боротьбою, творити лад і будувати все життя на нашій землі. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, в ім'я творення ладу в нашій країні, в ім'я рятуння всеї Росії, оповіщаємо:

Віднині Україна стає Української Народною Республікою.

Не відділяючись від Російської Республіки й зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся Російська Республіка стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих Зборів України вся власть творити лад на наших землях, давати закони й правити належить нам, Українській Центральній Раді, й нашому правительству -Генеральному Секретаріатові України.

Маючи силу й власть на рідній землі, ми тою силою й властю станемо на сторожі прав революції не тільки нашої землі, але й усеї Росії.

Отож оповіщаємо:

До території Народньої Української Республіки належать землі, заселені в більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народньої Республіки, як щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини, так і сумежних губерній і областей, де більшість населення українська, має бути- встановлене по згоді зорганізованої волі народів.

Всіх же громадян сих земель оповіщаємо;

Віднині на території Української Народньої Республіки існує право власності на землі поміщицькі й інші землі нетрудових хазяйств сільськогосподарського значіння, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі – касується.

Признаючи, що землі ті єсть власність усього трудового народу й мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна Рада доручає генеральному секретареві земельних справ негайно виробити закони про те, як порядкувати земельним комітетом, обраним народом, тими землями до Українських Установчих Зборів.

Праця робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо:

На території Народньої Республіки України від сього дня встановлюється по всіх підприємствах вісім годин праці. ...

Четвертий рік на фронтах ллється кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею й іменем Української Республіки ми, Українська Центральна Рада, станемо твердо на тому, щоб мир установлено як найшвидше. Для того ми вживемо рішучих заходів, щоб через Центральне Правительство примусити й спільників і ворогів негайно розпочати мирні переговори.

Так само будемо дбати, щоб на мирному конгресі права українського народу в Росії й поза Росією в замиренню не порушено. Але до миру кожен громадянин Республіки України, разом з громадянами всіх народів Російської Республіки, повинен стояти твердо на своїх позиціях, як на фронті, так і в тилу.

Останніми часами ясні здобутки революції затемнено відновленою карою на смерть. Оповіщаємо:

Віднині на землі Української Республіки смертна кара касується.

Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до цього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, дається повна амністія. Про се негайно буде видано закон.

Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідальний духові народу.

Генеральному Секретарству внутрішніх справ приписуємо:

Вжити всіх заходів до закріплення й поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами найвищої адміністративної влади на місцях. І до встановлення найтіснішого зв'язку й співробітництва його з органами революційної демократії, що має бути найкращою основою вільного демократичного життя.

Так само в Українській Народній Республіці мають бути забезпеченими всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свобода слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків, недоторканності особи й мешкання, право й можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма установами.

Український народ, сам довгі літа боровшись за свою національну волю й нині її здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей, на Україні сущих. ...

Справа харчова є корінь державної сили в сей тяжкий і відповідальний час. Українська Народня Республіка повинна напружити всі свої сили й рятувати як себе, так і фронт і ті частини Російської Республіки, які потребують нашої допомоги.

Громадяне! Іменем Народньої Української Республіки в федеративній Росії ми, Українська Центральна Рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдям і руйніцтвом та до дружнього великого будівництва нових державних форм, які дадуть великій і знеможеній Республіці Росії здоровля, силу й нову будучність. Вироблення тих форм має бути проведене на Українських і Всеросійських Установчих Зборах.

Днем виборів до Українських Установчих Зборів призначено 27 грудня 1917 (9 січня н. ст. 1918) року, а днем скликання їх – 9 (22 н. ст.) січня 1918 року.

Про порядок скликання Українських Установчих Зборів негайно видано буде закон.

Київ, 7 (20) листопада 1917 р.

З ультиматуму Ради Народних Комісарів Центральній Раді (3 грудня 1917 р.)

Виходячи з інтересів єдності і братерського союзу робітників і трудящих, експлуатованих мас у боротьбі за соціалізм, виходячи з визнання цих принципів численними рішеннями органів революційної демократії, Рад, і особливо II Всеросійського з'їзду Рад, соціалістичний уряд Росії, Рада Народних Комісарів ще раз підтверджує право на самовизначення за всіма націями, які пригноблювались царизмом і великоруською буржуазією, аж до права цих націй відокремитись від Росії.

Тому ми, Рада Народних Комісарів, визнаємо народну Українську республіку, її право зовсім відокремитися від Росії або вступити в договір з Російською республікою про федеративні і тому подібні взаємовідносини між ними.

Все, що стосується національних прав і національної незалежності українського народу, ми, Рада Народних Комісарів, визнаємо зараз же, без обмежень і безумовно. ...

Ми обвинувачуємо Раду в тому, що, прикриваючись національними фразами, вона веде двозначну буржуазну і політику, яка давно вже виражається в невизнанні Радою Рад і Радянської влади на Україні (між іншим, Рада відмовилась скликати, на вимогу Рад України, крайовий з'їзд українських Рад негайно). Ця двозначна політика, що позбавляє нас можливості визнати Раду, як повноважного представника трудящих і експлуатованих мас Української республіки, довела Раду в останній час до кроків, що означають знищення будь-якої можливості угоди.

Такими кроками стали, по-перше, дезорганізація фронту.

Рада переміщує і відкликає односторонніми наказами українські частини з фронту, руйнуючи таким чином єдиний загальний фронт до розмежування, здійсненого лише шляхом організованої згоди урядів обох республік.

По-друге, Рада приступила до роззброєння радянських військ, що знаходяться на Україні.

По-третє, Рада подає підтримку кадетсько-каледінській змові і повстанню проти Радянської влади. Посилаючись завідомо неправдиво на автономні нібито права „Дона і Кубані”, прикриваючи цим каледінські контрреволюційні виступи, що йдуть врозріз з інтересами й вимогами величезної більшості трудового козацтва, Рада пропускає через свою територію війська до Каледіна, відмовляючись пропускати війська проти Каледіна.

В даний же час, зважаючи на всі викладені вище обставини, Рада Народних Комісарів ставить Раді, перед лицем народів Української і Російської республік, такі питання:

1. Чи зобов'язується Рада відмовитись від спроб дезорганізації загального фронту?
2. Чи зобов'язується Рада не пропускати надалі без згоди верховного головнокомандуючого жодних військових частин, які направляються на Дон, на Урал або в інші місця?
3. Чи зобов'язується Рада подавати допомогу військам у справі їх боротьби з контрреволюційним кадетсько-каледінським повстанням?
4. Чи зобов'язується Рада припинити всі свої спроби роззброєння радянських полків і робітничої Червоної гвардії на Україні та повернути негайно зброю тим, у кого вона була забрана?

В разі недержання задовільної відповіді на ці питання протягом 48 годин, Рада Народних Комісарів вважатиме Раду у стані відкритої війни проти Радянської влади в Росії та на Україні.

З Четвертого універсалу Української Центральної Ради (січень 1918 р.)

Народе України!

Твоєю силою, волею, словом утворилась на Українській Землі вільна Українська Народня Республіка. Здійснилася давня мрія Твоїх батьків, борців за волю й право робочого люду!

Та в трудну годину народилась воля України. Чотири роки жорстокої війни обезсилили наш край і народ. Фабрики не виробляють товарів. Підприємства здержують свою працю, залізні дороги розбиті, гроші падають у ціні. Скількість хліба зменшується. Наступає голод. По краю розмножилися ватаги грабіжників і убийників, особливо, коли з фронту рушило російське військо, творячи криваву різню, безлад і руїну на нашій землі.

Та для того, щоб ні російське Правительство, ні ніяке инше не ставило перешкод Україні в установленню того бажаного мира, для того, щоб повести свій край до ладу, творчої праці, закріплення революції і нашої волі, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всім горожанам України:

Віднині Українська Народня Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу.

З усіма сусідніми державами, а саме: Росією, Польщею, Австрією, Румунією, Туреччиною й іншими ми бажаємо жити в згоді й приязни, але ніяка з них не може вміщуватися в життя самостійної Української Республіки.

Вдасть у ній буде належати тільки до народу України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми. Українська Центральна Рада, представництво робочого народу — селян, робітників і салдатів та виконуючий орган, який віднині буде називатися Радою Народніх Міністрів. ...

Щодо так званих большевиків і інших напасників, які розграблюють і руйнують наш край, то поручаємо Правительству Української Народньої Республіки твердо й рішучо взятися за боротьбу з ними. ...

Одночасно з тим, коли армія буде демобілізуватися, доручаємо розпускати салдатів, а після затвердження мирових договорів розпустити армію зовсім, на місце постійної армії завести народню міліцію, щоб наше військо служило обороні робочого люду, а не забаганкам пануючих верств.

Знищені війною і демобілізацією місцевости мають бути відбудовані при помочи державного скарбу.

Коли наші вояки вернуться додому, народні ради – громадські й повітові й городські думи мають бути перевибрані в часі, який буде установлений, щоб і вони мали в них голос. Міжтим, щоб установити таку вдасть, до якої мали-б довіря й яка спіралася-б на всі революційно-демократичні верстви народа, має Правительство додати до помочи місцевим самоврядуванням ради робітничо-селянських й салдатських депутатів, вибраних із місцевих людей.

В земельних справах комісія, вибрана на останній сесії Центральної Ради, вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власности й соціалізацію землі згідно з нашою постановою на 7 сесії.

Сей закон буде розглянено за кілька днів на повній сесії Центральної Ради й Рада Міністрів уживе всіх способів, щоб передача землі земельними комітетами в руки трудящих відбулася ще з початком весняних робіт.

Ліси, води й усі підземні багатства, як добро українського трудового народу, переходять у розпорядження Народньої Української Республіки.

Всі демократичні свободи, проголошені Третім Універсалом Української Центральної Ради, потверджується й окремо проголошується: в самостійній Українській Народній Республіці всі народи користуються правом національно-персональної автономії, яку ризнано за ними законом 22 січня.

Ми поручаємо всім нашим громадянам перевести вибори як найбільш енергічно, підняти всі зусилля, щоб підрахунок голосів був закінчений як найскорше, щоб за пару тижнів зібралися наші Установчі Збори, — найвищий господарь і управитель нашої землі, й Конституцією нашої незалежної Української Народньої Республіки закріпили свободу, порядок і добробут на добро всього трудового народу її на тепер і на будучі часи. Сей найвищий наш орган має рішити про федеративну зв'язь з народніми республіками колишньої російської імперії. До того ж часу всіх горожан самостійної Української Народньої Республіки зазиваємо стояти непохитно на сторожі добутої свободи й прав нашого народу й усіма силами боронити свою долю від усіх ворогів селянсько-робітничої Української Республіки.

Українська Центральна Рада.

Київ, 9 (22) січня 1918р.

Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР)

I. Загальні постанови

1. Відновивши своє державне право, яко Українська Народна Республіка, Україна, для кращої оборони свого краю, для певнішого забезпечення права і охорони вільностей, культури і добробуту своїх громадян, проголосила себе і нині єсть державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною.

2. Суверенне право в Українській Народній Республіці належить народові України, цебто громадянам УНР всім разом.

3. Це своє суверенне право народ здійснює через Всенародні Збори України.

4. Територія УНР неподільна, і без згоди Всенародніх Зборів в 2/3 голосів присутніх членів не може відбутись ніяка зміна в границях Республіки або в правнодержавних відносинах якоїсь території до Республіки.

5. Не порушуючи єдиної своєї власти, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, додержуючи принципу децентралізації.

6. Націям України УНР дає право на впорядкування своїх культурних прав в національних межах.

II. Права громадян України

7. Громадянином УНР вважається кожна особа, яка це право набула порядком, приписаним законами УНР.

8. Громадянин УНР не може бути разом з тим громадянином іншої держави.

9. Громадянин УНР може зложити з себе громадянські права заявою до Уряду УНР з захованням приписаного законом порядку.

10. Позбавити громадських прав громадянина УНР може тільки постановою Суду Республіки.

11. Актова, громадянська і політична правомочність громадянина УНР починається з 20 літ. Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає.

12. Громадяне в УНР рівні в своїх громадянських і політичних правах. Уродження, віра, національність, освіта, майно, оподаткування не дають ніяких привілеїв в них. Ніякі титули в актах і діловодстві УНР вживатися не можуть.

13. Громадянин УНР і ніхто інший не може бути затриманий на території її без судового наказу інакше, як на гарячім вчинку. Але і в таким разі він має бути випущений не пізніше, як за 24 години, коли суд не встановить якогось способу його затримання.

14. Громадянин УНР і ніхто інший на території її не може бути покараний смертю, ані відданий яким-небудь карам по тілу, або іншим актам, які понижують людську гідність, ані підпасти конфіскації майна, як карі.

15. Домашнє огнище признається недоторканим. Ніяка ревізія не може відбутися без судового наказу. В наглих випадках можуть органи правової охорони нарушити недоторканість і без судового наказу; одначе і в тим випадку має бути на жадання громадянина доставлений судовий наказ не далі, як на протязі 48 годин по довершенню ревізії.

16. Установлюється листова тайна. Органам державної влади не вільно відкривати листів без судового наказу інакше, як у випадках, законом означених.

17. Громадянин УНР і ніхто інший на території не може бути обмежений в правах слова, друку, сумління, організації, страйку, скільки він не переступає при тим постанов карного права.

18. Кожний громадянин УНР і всі інші на її території мають повну свободу перемін місця пробування.

19. Постанови параграфів 14, 16, 17, 18 і 19 не торкаються нормовання спеціальними законами виїмкового стану, який можна встановляти лише кожен раз окремим законом, згідно параграфів 79 - 80.

20. Лише громадяне УНР користуються з усієї повноти громадянських і політичних прав, беруть участь в орудуванні державним і місцевим життям через активну і пасивну участь у виборах до законодавчих установ і органів місцевого самоврядування.

21. Активне і пасивне право участі у виборах, як до законодавчих органів УНР, так і до всіх виборчих органів місцевого і громадянського самоврядування, мають всі громадяне УНР, коли їм до дня виконання виборчого акту вийде двадцять літ. Виїмок творять признані законом за безумних або божевільних, котрі знаходяться під опікою. Які карні переступства тягнуть позбавлення виборчого права, про те рішають Всенародні Збори звичайним законодавчим порядком. Ніяких інших обмежень виборчого права не може бути.

Окремі постанови про права громадянства нормує спеціальний закон.

II. Органи влади Української Народньої Республіки

22. Вся власть в УНР походить від народу, а здійснюється в порядку, установленім цим статутом.

23. Верховним органом влади УНР являються Всенародні Збори, які безпосередньо здійснюють вищу законодавчу власть в УНР і формують органи виконавчої і судової влади УНР.

24. Вища власть виконавча в УНР належить Раді Народніх Міністрів.

25. Вищим органом судовим єсть Генеральний Суд УНР.

26. Всякого рода справи місцеві впорядковують виборні Ради і Управи громад, волостей і земель. Їм належить єдина безпосередня місцева власть: міністри УНР тільки контролюють і координують їх діяльність (параграф 50), безпосередньо і через визначених ними урядовців, не втручаючись до справ, тим Радам і Управам призначених, а всякі спори в цих справах рішає Суд Української Народньої Республіки (параграфи 60 - 68).

IV. Всенародні Збори Української Народньої Республіки

27. Всенародні Збори вибираються загальним, рівним, безпосереднім, тайним і пропорціональним голосуванням всіх, хто користується громадянськими і політичними правами на Україні і в них судово не обмежений,

28. Вибори мають бути впорядковані так, щоб один депутат припадав приблизно на сто тисяч людності і щоб при виборах ніхто не мав другого голосу. У всім иншим правила виборів у Всенародні Збори установляються законом.

29. Депутатом може бути вибраний кожний не обмежений в своїх правах громадянин УНР, котрому минуло 20 років. Він не може бути потягнений до відповідальности за свою політичну діяльність. Підчас виконування своїх депутатських обов'язків він дістає платню в висоті і в порядку, установлених Всенародніми Зборами.

30. Повірка виборів належить Судові УНР. Свої рішення в цих справах він передає Всенароднім Зборам. Признання мандатів неправними і скасування виборів та призначення на їх місце нових виборів належить Всенароднім Зборам.

31. Депутати до Всенародніх Зборів вибираються на три роки. По трьох роках з дня виборів вони втрачають свою силу, коли Збори не були розпущені й заступлені новими дочасно.

32. Дочасно Всенародні Збори розпускаються їх же постановою, а також волею народу, виявленою не менш, як трьома мільйонами виборців, писаними заявами, переданими через громади Судові, котрий, по провірці правосильности, повідомляє про це домагання Всенародні Збори.

33. Нові вибори по постанові Всенародніх Зборів розписує виконавча власть. Всенародні Збори втрачають свою повновласть з днем передачі її новообраним Всенароднім Зборам. Між постановою про розписання виборів і скликання нових Всенародніх Зборів не може минути більш, як три місяці.

34. Скликає Всенародні Збори і провадить ними Голова їх, вибраний Всенародніми Зборами. Нові Всенародні Збори скликає і відкриває Голова, вибраний попередніми Всенародніми Зборами, Уряд Голови триває весь час, поки не будуть скликані нові Збори і буде вибраний ними Голова. Змінює його заступник, вибраний Зборами на випадок смерті або тяжкої хвороби, до вибору нового Голови.

35. Голова Всенародніх Зборів, як їх представник, іменем Республіки сповняє всі чинності, зв'язані з представництвом Республіки.

36. В поміч Голові, в справах, вичислених в параграфах 32 - 33, Всенародніми Зборами вибирається йому товаришів, в числі, яке устанавлять Всенародні Збори. Один з них вибирається заступником Голови.

37. Всенародні Збори збираються на сесію не менш, як два рази що-року. Перерва між сесіями не може бути більш трьох місяців. На пропозицію, внесену 1/5 депутатів, Всенародні Збори повинні бути скликані не пізніше місяця від її одержання Головою.

38. Для правосильности рішень Всенародніх Зборів треба присутности більш як половини депутатів. Всі справи рішаються звичайною більшістю присутніх. Тільки відділення території, зміни конституції, проголошення війни і відання під слідство і суд міністрів рішаються спеціальною більшістю.

39. Законодатні проєкти вносяться на розгляд Всенародніх Зборів:

а) президією в порозумінню з Радою Старшин Зборів;

б) поодинокими фракціями, зареєстрованими Всенародніми Зборами;

в) окремими депутатами, чилом не менш 30-ти;

г) Радою Народніх Міністрів УНР;

д) органами самоврядування, які об'єднують не менш 100 тисяч виборців;

е) безпосередньо виборцями-громадянами Республіки, в числі не менш 100 тисяч, писаними заявами, потвердженими через громади і поданими Судові, що по провірці їх правильности передає цю пропозицію Голові Всенародніх Зборів.

40. Законодатні проєкти, внесені вказаним в параграфі 39 порядком, передаються президією Всенародніх Зборів до комісії і після доповіді комісії приймаються остаточно Всенародніми Зборами. Законодатні проєкти, внесені не з ініціативи Ради Народніх Міністрів, разом з внесенням до президії Всенародніх Зборів подаються до відома Ради Народніх Міністрів.

41. Законодатні проєкти, внесені, а не ухвалені в одній сесії, можуть прийти під ухвалу сесії, але не можуть переходити під ухвалу Всенародніх Зборів нового складу (після нових виборів).

42. Внесення про зміну Конституції вносяться і проходять тим же порядком, вказаним в параграфах 39 - 41, але для ухвали їх потрібно 3/5 присутніх депутатів, а ухвала стає правосильною тільки тоді, коли ця ухвала буде поновлена звичайною більшістю Всенародніми Зборами в новім складі, після найближчих нових виборів. У всім иншій, не вказаній Конституцією, лад і діяльність Всенародніх Зборів нормується наказом, який Всенародні Збори ухвалюють і змінюють в звичайнім порядку.

43. Закони і постанови Всенародніх Зборів розпубліковуються ними, як виїмки з протоколів їх засідань, за підписом Голови (або його товариша) і одного з Секретарів Всенародніх Зборів. Обов'язують вони від дня одержання їх в місцевих установах, оскільки не поставлено инакше в самім законі.

44. Без ухвали Всенародніх Зборів не можуть побиратись ніякі податки.

45. Без постанови Всенародніх Зборів не можуть бути зроблені на рахунок УНР ніякі позики, а ні взагалі якісь обложення державного майна.

46. Громадяне України не можуть бути покликані до обов'язкової військової або міліційної служби инакше, як постановою Всенародніх Зборів України.

47. Війна не може бути проголошена, ні згода не може бути заключена від імені УНР без постанови Всенародніх Зборів. Для проголошення війни треба ухвали двох третин присутніх членів Всенародніх Зборів.

48. Всенародні Збори затверджують трактати політичні й економічні, що укладаються іменем УНР.

49. Всенародні Збори устанавлюють одиниці міри, ваги і монети УНР.

V. Про Раду Народніх Міністрів Української Народньої Республіки

50. Яко вища виконавча власть УНР (параграф 22), Рада Народніх Міністрів її порядкує всіма справами, які зістаються по-за межами діяльности установ місцевої самоуправи (параграф

24) або дотикають цілої УНР; координує і контролює діяльність цих установ, не порушуючи законом установлених компетенцій їх, та приходять їм в поміч, коли вони до неї звертаються.

51. Рада Народніх Міністрів дістає свою повновласть від Всенародніх Зборів і тільки перед ними відповідає.

52. Формує Раду Народніх Міністрів Голова Всенародніх Зборів за порозуміння з Радою СтаршинЗборів, і потім Рада Народніх Міністрів подається на затвердження Всенароднім Зборам.

53. Тим самим способом робиться частинне доповнення Ради Народніх Міністрів.

54. Число членів Ради Народніх Міністрів і спеціалізацію їх портфелів установлюють Всенародні Збори.

55. Кожен депутат Всенародніх Зборів має право ставити запитання Раді Народніх Міністрів в цілому чи поодиноким її членам, оголошуючи запитання через президію. Всенародніх Зборів.

56. Фракція Всенародніх Зборів і депутати, в числі не менше 15-ти, можуть ставити Раді Народніх Міністрів чи поодиноким її членам жадання вияснень, порядком параграфу 55. Коли Всенародні Збори більшістю голосів підтримають таке жадання, міністри не пізніше семи день мають на ці жадання дати пояснення у Всенародніх Зборах УНР - самі чи через своїх представників.

57. Член Ради Народніх Міністрів, котрому більшість Всенародніх Зборів УНР висловить недовірря, складає свою повновласть, і через 24 години після цього Всенародні Збори можуть приступити до заміщення його способом, вказаним в параграфі 53. Те саме розуміється про цілу Раду Народніх Міністрів, коли їй буде висловлено недовірря в цілости.

58. Постановою 2/3 Всенародніх Зборів члени Ради Народніх Міністрів можуть бути віддані під слідство й суд за свою діяльність.

59. Члени Ради Народніх Міністрів мають право брати участь в дебатах Всенародніх Зборів з дорадчим голосом. Члени Всенародніх Зборів підчас свого пробування в складі Ради Народніх Міністрів теж мають тільки дорадчий голос.

VI. Суд Української Народньої Республіки

60. Суд в УНР одбувається іменем її.

61. Поступовання в суді має бути прилюдне і устне.

62. Судова власть в рамках цивільного, карного і адміністраційного законодавства здійснюється виключно судовими установами.

63. Судових вирішень не можуть змінити ні законодавні, ні адміністраційні органи власти.

64. В яких випадках адміністраційні органи можуть накладати й ексукувати кари - про те рішає виключно закон.

65. Суд для всіх громадян Республіки один і цей самий, не виключаючи й членів Всенародніх Зборів та членів Ради Народніх Міністрів, з захованням при цьому постанов параграфу 58 цього закону.

66. Найвищим Судом Республіки являється «Генеральний Суд УНР», зложений з колегії, вибраної Всенародніми Зборами на протяг пяти літ.

67. Генеральний Суд являється найвищою касаційною інстанцією для всіх судів Республіки і не може бути судом першої та другої інстанції та мати функції адміністраційної власти.

68. В усім іншій організація і компетенція судів та особи і речевої приналежности судової установляється законом.

VII. Національні Союзи

69. Кожна з населяючих Україну націй має право в межах УНР на національно-персональну автономію, цеб-то право на самостійне устроєння свого національного життя, що здійснюється через органи Національного Союзу, влада якого шириться на всіх його членів, незалежно від місця і поселення в УНР. Це є невіднімаєме право націй, і ні одна з них не може бути позбавлена цього права або обмежена в ньому.

70. Населяючим територію УНР націям - великоруській, єврейській і польській - право на національно-персональну автономію дається силою цього закону. Нації ж білоруська, чеська, молдавська, німецька, татарська, грецька та болгарська можуть скористуватися правом національно-персональної автономії, як що до Генерального Суду про те поступить заява від кожної нації зокрема, підписана не менш як 10.000 громадян УНР без різниці полу і віри, не обмежених по суду у своїх політичних правах, що заявляють про належність свою до даної нації. Генеральний Суд розглядає заяву в публичному засіданні в строк не пізніше, як через 6 місяців зо дня її подання, сповіщує про свою постанову Раду Народніх Міністрів і оголошує її до загальної відомости. Зазначені заяви від націй, які не перелічені в цій статі, подаються на розгляд Всенародніх Зборів УНР.

71. Дляздійснення зазначеного в параграфі 69 права, громадяне УНР, належні до даної нації, утворюють на території УНР Національний Союз. Членам кожного національного союзу ведуться іменні списки, які в сукупності складають національний кадастр, який по складанню публікується до загальної відомости; кожен громадянин має право вимагати як свого включення в даний національний кадастр, так і виключення з цього, з огляду на заяву про неналежність його до даної нації.

72. Національний Союз користується правом законодавства і врядування в межах компетенції, котра точно встановлюється в порядкуві, зазначеному в параграфі 75 цього закону. Національному Союзові виключно належить право представництва даної нації, яка живе на території УНР, перед державними і громадськими установами. Законодатні постанови, які видаються національними зборами в межах компетенції Національного Союзу (параграф 75), належать до оголошення в загально-установленому порядку.

73. З загальних засобів УНР та органів місцевого самоврядування одчисляється в розпорядження Національного Союзу на справи, якими він завідує, із сум, взагалі призначених на ці справи, певні частини, пропорціональні кількості членів даного національного союзу.

74. Національний Союз установає свій щорічний бюджет і має право а) оподаткування своїх членів на підставах, установлених для загальнодержавного оподаткування; б) за своєю відповідальністю робити позики й приймати інші фінансові заходи для забезпечення діяльності Національного Союзу.

75. Обсяг справ, належних до компетенції Національного Союзу й окремих його органів, як рівно і устрій установ, визначається постановою Установчих Зборів даної нації, котрі з цим визначають і порядок змінення своїх постанов. Прийняті постанови, які торкаються обсягу компетенції Національного Союзу, належать до розгляду і ствердження Всенародніми Зборами УНР.

Примітка. Незгідности, які можуть виникати з цього приводу між національними Установчими Зборами і Всенародніми Зборами УНР, розв'язуються погоджуючою комісією, котра складається з однакового числа представників від цих установ. Постанови погоджуючої комісії переходять на остаточне ствердження Всенародніх Зборів УНР.

76. Національні Установчі Збори утворюються з членів, обраних належними до даної нації громадянами УНР, котрим вийшло 20 років, на основі загального, без різниці полу і віри, рівного виборчого права, через безпосередні вибори і таємне голосування, з приложенням принципу пропорціонального представництва.

77. Органи Національного Союзу є органи державні. Вищим представницьким органом Національного Союзу є Національні Збори, які обираються членами союзу на основах, зазначених в параграфі.

76. Вищим виконавчим органом союзу є Національна Рада, котра обірюється Національними Зборами і перед ними відповідає.

78. Всі суперечки по питанню компетенції, які виникатимуть між органами Національного Союзу з одного боку та органами державного урядування, місцевого самоврядування і інших Національних Союзів з другого боку, розв'язуються адміністративним судом.

VIII. Про тимчасове припинення громадянських свобод

79. У випадку державної konieczности (під час війни або внутрішніх заворушень) можуть громадянські свободи бути частю обмежені, частю припинені.

80. Котрі громадянські свободи і в якій мірі мають бути тоді припинені, має означити спеціальний закон, виданий звичайним порядком.

81. Заведення тимчасового припинення громадянських свобод чи їх обмеження, у випадках та межах, предвиджених в параграфі 80 законами, ухвалюють Всенародні Збори.

82. Коли Всенародні Збори не зібрані, може припинити часово громадянські свободи Рада Народніх Міністрів на власну одвічальність, з обов'язком предложити цей свій розпорядок на перше засідання в найближчій сесії Всенародніх Зборів.

83. Припинення громадянських свобод не може тривати довше, як три місяці, і продовження тоді повинні ухвалити Всенародні Збори.

Українська Центральна Рада.

Грамота Павла Скоропадського (29 квітня 1918 р.)

Громадяне України! Всім Вам, козаки та громадяне України, відомі події посліднього часу, коли джерелом лилася кров кращих синів України і знову відродившася Українська Держава стояла коло краю загибелі.

Спаслась вона дякуючи могутньому підтриманню центральних держав, які, вірні своему слову, продовжують і по цей час боротись за цільність і спокій України. При такій піддержці у всіх зродилась надія, що пічнетесь відбудовання порядку в Державі й економічне життя України вийде, врешті, в нормальне русло. Але ці надії не справдились. Бувше Українське Правительство не здійснило державного будування України, позаяк було зовсім не здатне до цього.

Бешкети й анархія продовжуються на Україні, економічна розруха і безробіття збільшуються і розповсюджуються з кожним днем і врешті для багатющої колись-то України встає грізна мара голоду. При такому становищі, яке загрожує новою катастрофою Україні, глибоко сколихнуло всі трудові маси населення, які виступили з категоричним домаганням негайно збудувати таку Державну Владу, яка здібна булаб забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці. Як вірний син України, я рішив відкликнутись на цей поклик і взяти на себе тимчасово всю повноту влади.

Цією грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України.

Управління Україною буде провадитися через посередництво призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточнім обґрунтованні нижче долучених до цього законів про тимчасовий державний устрій України.

Центральна і Мала Рада, а также всі земельні комітети з нинішнього дня розпускаються. Всі Міністри і товариші звільняються.

Всі інші урядовці, працюючі в державних Інституціях, зістаються на своїх посадах і повинні продовжувати виконання своїх обов'язків.

В найближчий час буде виданий закон, установляючий новий порядок виборів до Українського Союму.

До цього я буду твердо стояти на сторожі порядку й законности в Українській Державі, буду домагатись негайного виконання всіх державних розпоряджень і буду підтримувати авторитет влади, не спиняючись ні перед якими самими крайніми мірами.

Права приватної власности – як фундаменту культури і цивілізації, відбудовуються в повній мірі, і всі розпорядження бувшого Українського Уряду, а рівно тимчасового уряду російського, відміняються і касуються. Відбувається повна свобода по зробленню купчих по куплі-продажі землі. Поруч з цим будуть прийняті міри по відчуженню земель по дійсній їх вартости від великих власників, для наділення земельними участками малоземельних хліборобів.

Рівночасно будуть твердо забезпечені права робітничого класу. Особлива увага буде звернена на поліпшення правового становища і умов праці залізничників, котрі при виключно тяжких умовах ні на один час не кидали своєї відповідальної праці.

В області економічній і фінансовій відбувається повна свобода торгу й відчиняється широкий простір приватного підприємства й ініціативи.

Передбачаю всю трудність стоячої переді мною праці і молю Бога дати мені силу, аби гідно виконати те, що я вважаю своїм обов'язком перед рідною Україною в сучасний виключний і критичний для неї час. Мені далекі і чужі які-б-то не було власні побудження, і головною своєю метою я ставлю користь і благо народу і всім дорогої нам України.

В цій свідомости кличу всіх Вас, громадян і козаків України – без ріжниць національності й віросповідання – допомгти мені і моїм працівникам і співробітникам в нашому загальному велике відповідальному ділі.

Гетьман Всієї України
Отаман Ради Міністрів
29 квітня 1918 р., м. Київ.

Павло Скоропадський
М. Устимович

В. Винниченко про причини поразки Української революції

Поки ми воювали з руськими большевиками, з москалями, доти ми мали скрізь перемогу. Але як тільки вступали в конфлікт з своїми, з українськими большевиками, так загубили всю свою силу. Поки агітували большевики, агітація успіху не мала. Як стикнулись наші війська з нашою агітацією, з агітацією всього того ладу, який ми так ретельно почали „творити”, взявши всю владу в свої руки, як тільки маси наші ближче прислухались і придивлялись до змісту того українського слова, як запал їхній, довір’я до нас і охота піддержувати нас почали помітно падати. Почала розвиватися нехіль до боротьби з большевиками, почалися заяви наших найвірніших, найвідоміших військових частин про небажання битись з большевиками. На наших очах „розклались” найміцніші, найзавзятіші полки, що прибували з таким ентузіазмом до Києва. Полки імені різних гетьманів, які так свідомо, так струнко, так рішуче вступали в столицю України для оборони й захисту її, які так веселили всі національні серця своєю національною свідомістю, щирістю, жовто-блакитними прапорами й українськими піснями, які так гучно кричали „славу” українській владі, ці полки через пару тижнів дивним способом спочатку губили все своє завзяття, потім упадали в апатію, в „нейтралітет” до большевиків, а потім... повертали разом з тими большевиками свої українські багнети проти нас.

10 цитат діячів революції 1917–1921 років

1. Сергій Єфремов: “Добре оборудована і поставлена українська школа далеко, безмірно більше може дати для справи політичної автономії, ніж сотні найкращих демагогічних трактатів. Кілька поколінь, переведених через рідну школу, дадуть таку міцну й непохитну відпору до наших політичних демагогів, якої не створити всякими гострими заходами”.

2. Михайло Грушевський “Кінець московської орієнтації”: “Перше, що я вважаю пережитим і віджитим [...], се наша орієнтація на Московщину, на Росію, накидвана нам довго й уперто силоміць і кінець кінцем присвоєна собі значною частиною українського громадянства. Вона була підірвана російською революцією, що ослабила той московський примус... Ну а війна більшовиків з Україною рішуче поставила хрест над сею ідеологією, розв’язала всякі моральні вузли, яких-небудь очах ще могли зв’язувати Українця з московським громадянством... Я вважаю таке визволення від “песького обов’язку” супроти Московщини надзвичайно важним і цінним”.

3. Симон Петлюра “Відозва до українських солдат”: “Я, яко генеральний секретар по військових справах в Українській Народній Республіці, закликаю всіх вас, мої товариші й друзі, в теперішній час до загальної дружньої роботи. Будьте організовані та з’єдинені всі за одного і один за всіх”.

4. Володимир Винниченко “Відродження нації”: “Центральна Рада мала служити переважно національним центром, вона мала завдання зібрати всі сили, які мало українство, тими силами привести маси до національної свідомості... спіраючись на це, творити соціальні перебудову в відповідних наших, національних формах”.

5. Євген Чикаленко “Щоденник”: “Недавно будши в Грушевського, доводив йому, що Україну треба будувати на середньому землевласникові, що має від 15 до 150 десятин землі, бо це єсть найпевніший, найздоровіший елемент на селі. Великі землевласники та городяни чужі нам: або росіяни, або поляки. Грушевський впадає в крайність в соціалізацію землі. Це вносить незадоволення в верстви, що мають більше 10–15 десятин землі, і тішить сільську голоту, бо наче досягає її ідеалу рівності. Але ця рівність погубить нашу державу, бо селяни, живучи на дрібних кавалках, не зможуть розвинути сільської промисловості, але й не дадуть робітника для фабричної. В результаті наші городяни і селяни муситимуть купувати все за кордоном, не маючи хліба на вивоз навіть в свої міста... На мою думку, треба дозволити вільний продаж землі, встановивши якийсь максимум, більше якого не можна купувати. Тоді земля швидко перейде в руки тих, яким вона дійсно потрібна, хто дорожить і любить її, а ота “пролетарія” піде собі на фабрики і заводи, бо все одно всім не можна ж хлібопашить”.

6. Дмитро Донцов “Підстави нашої політики”: “Перший Універсал видано під натиском мас, третій – внаслідок упадку уряду Керенського, четвертий – знову проти волі Ради. Мир у Бересті Литовському і закликання німців так само були вимушені. У зовнішню політику не внесла Рада ніякої організуючої, ясної для маси ідеї. У політиці внутрішній вона обмежила своє завдання до гальмування революційної енергії пробудженого націоналізму. Безперестанно оглядаючись на Петербург, вона відучувала маси дивитися на Київ як на особний центр політичної волі... Природа любить економію: коли Україна устами своїх революційних провідників хотіла робити те саме, що й Росія, то виявилось, що публіка воліє оригінал, а не кепський плагіат”.

7. Євген Чикаленко “Щоденник”: “Взагалі трагічне становище українського народу; і коли його поривання до організації своєї держави не здійснять тепер, то доведеться, як і полякам, ще ждати на другу мирову війну, після якої вже напевне прийде черга і на українську державу. Як воно не складеться в близькім часі, а сьогоднішнє з’єднання України в одну державу після 700-літньої розлуки єсть величезної ваги річ”.

8. Михайло Грушевський “Спомини”: “...19 березня відбулася українська маніфестація. Своім грандіозним характером, своїм одушевлінням, своїм ентузіазмом вона перейшла всі наші сподіванки. В ній узяли участь понад сто тисяч людей... Українська маніфестація була переломним моментом в розвитку українського руху в Києві”.

9. Михайло Грушевський “Спомини”: “Центральна Рада, створена у Києві з представників усіх київських верств і доповнена делегатами організацій позакиївських, уже тепер, в своїм тимчасовім складі є признаним усім свідомим українством центральним українським урядом. З’їзд має дати йому останню форму, вибрати його в постійнім уже складі ... одним словом, привести в систему і порядок всеукраїнську національну організацію”.

10. Микола Голубець “XX-ліття українського мистецтва”: “В 1917 р. повстала в Києві, начебто з нічого – Українська Академія Мистецтв. Несподівано й неждано для ширшого загалу найшлися для неї вчителі, а поміж ними такі величини, як геніяльний графік Ю. Нарбут, європейської міри маляр О. Мурашко, творець нового монументального малярства М. Бойчук, а далі браття Кричевські, пейзажист Бурачек і цілий ряд інших, про яких відношення до мистецтва, а головно до українського мистецтва, за малими виїмками, не було серед громадянства хоч би й приблизного уявлення. Для загалу громадянства, виключаючи втаємничених, було це об’явлення, одушевляючий результат – української революції”.

**Орієнтовний перелік документальних фільмів,
які відображають події Української революції**

1. «Акт Злуки: відтворення історичної правди», 2011, Тарас Каляндрук;
2. «Апельсинова долька», 2004, Ігор Кобрин;
3. «Герої України. Крути. Перша Незалежність», 2014, Сніжана Потапчук;
4. «Київ. Епоха переворотів» (з циклу «Історії міста»), 2011, Віталій Загоруйко;
5. «Легіон. Хроніка Української Галицької Армії 1918–1919», 2015, Тарас Химич;
6. «Непрошені. Симон Петлюра», 2007, Віктор Шкурін;
7. «Обличчя купюри. Михайло Грушевський», 2008, Віталій Загоруйко, Сергій Братішко;
8. «Українська революція. Втрачена держава», 2007, Сергій Братішко;
9. «Українська революція. За спогадами Всеволода Петріва», 2012-2013, Іван Канівець;
10. «Холодний Яр. Воля України – або смерть!», 2014, Галина Химич;
11. «Хроніки української революції», 2008, Сергій Братішко.

Корисні інтернет посилання

1. Гай-Нижник П. IV Універсал Української Центральної Ради // Особистий сайт: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/video_iv_universal.php
2. Жежера В. Як приймався IV Універсал, який проголосив незалежність України у 1918 році // Україна. Історія великого народу: <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/ukra-na-p-d-chas-revoluyuts-1905-1907-rr/yak-pryymavsya-iv-universal-yakyy-progolosyv-nezalezhnist%60-ukrayiny-u-1918-rotsi/>
3. Зінченко О. Незалежність №1: Коли Грушевський насправді її оголосив, чому Винниченко сумнівався, а Єфремов був проти // Історична правда: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2015/01/26/146960/>
4. Ісаюк О. Забута незалежність. За один рік до Соборності // Історична правда: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2012/01/22/69636/>
5. Чоп Г. П'ять спроб України оголосити незалежність: від Центральної Ради до ОУН // IPress.ua: http://ipress.ua/articles/pyat_sprob_ukrainy_progolosyty_nezalezhnist_vid_tsentralnoi_rady_do_oun_26149.html
6. Гай-Нижник П. Акт злуки УНР та ЗУНР: втілення і крах ідеалу Соборної України // Особистий сайт: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/172doc.php>
7. Галушак М. «Потрібний живий ланцюг Львів-Луганськ»: інтерв'ю із істориком Олегом Павлишиним // Історична правда: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/22/109449/>
8. «Ланцюг Єднання» у січні 1990 року. Родинні фото // Історична правда: <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2013/01/23/109614/#12>
9. Сеньків М. Акт злуки УНР та ЗУНР – знакова подія української історії // СНУ імені Л.Українки. Історичні студії. – 2013: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6620/1/Senkiv.pdf>
10. Скорич Л. Акт злуки 22 січня: передумови і наслідки // Львівська політехніка. Історичні науки. – 2008. С. 97–101: http://vlp.com.ua/files/15_8.pdf
11. Соборна Україна: від ідеї до сьогодення // Електронна бібліотека НІОУ імені Я.Мудрого: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=304:soborna-ukraina-vid-idei-do-sohodennia&Itemid=236.

**Біографічні довідки на бійців Армії УНР:
уродженців Донбасу та загиблих на території Донбасу
(за матеріалами сайту Благодійного фонду «Героїка»)**

1. Білецький Євген Миколайович (08.12.1870, Харківська губ., Старобільський пов., м. Райгородок. – після 1945) – генерал-хорунжий Армії УНР.

Народився у м. Райгородок Старобільського повіту Харківської губернії, - тепер смт. Райгородок Слов'янського району Донецької обл. Походив з дворян. Закінчив 5-класне Харківське реальне училище, Єлисаветградське кавалерійське училище (1894), вийшов підпрапорщиком до 17-го драгунського Волинського полку. 21.01.1903 р. у званні поручика був переведений до Окремого корпусу жандармів. Служив на посаді ад'ютанта Ломжинського губернського жандармського управління (Польща). З 06.10.1904 р. - в. о. помічника начальника Єнісейського губернського жандармського управління в Єнісейському повіті. З 29.09.1906 р. – помічник начальника Херсонського губернського жандармського управління в Єлисаветградському повіті. З 05.07.1907 р. – начальник жандармського управління Ломжинського, Мазовецького, Шучинського та Кольненського повітів. З 01.09.1910 р. – у розпорядженні начальника Варшавського губернського жандармського управління. З 31.07.1912 р. – завідувач реєстраційного бюро у посаді Чижев. З 06.05.1915 р. – підполковник. З 30.09.1915 р. – у розпорядженні начальника Смоленського губернського жандармського управління. З 18.10.1915 р. – начальник Одеського жандармського управління.

У 1917 р. – член Українського Генерального Військового комітету. У 1918–1919 рр. перебував на посаді начальника Херсонської ремонтної комісії з поповнення кінським складом Армії Української Держави, згодом – Дієвої армії УНР. З 16.04.1920 р. – командир Учебного куреня 4-ї запасної бригади у Кам'янці-Подільському. З 20.09.1920 р. – генерал-хорунжий Армії УНР, начальник Тилу Армії УНР. 20.10.1923 р. на чолі групи старшин та козаків Армії УНР виїхав на роботи до цукроварні Бабин Рівненського повіту.

У 1945 р. був схоплений у Польщі радянськими військами. Подальша доля невідома.

Джерела: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917—1921): Наукове видання. – К.: Темпора, 2007;

РГВИА. – Ф. 409. – Оп. 1. - п/с 293–958;

ЦДАВОУ. – Ф. 1075. – Оп. 2. – Спр. 653. – С. 117–121; Ф. 3172. – Оп. 1. – Спр. 99. – С. 42; Єрмолаєв А. Спомин//Тризуб. – 1973. – Ч. 71. – С. 7–9.

2. Буряків Гриць (Харківська губ., Старобільський пов., Осипівська вол., с. Осипове – н/д) – стрілець 1-ї сотні 47-го куреня 6-ї Стрілецької дивізії Армії УНР.

Поранений 04.07.1920 у бою з більшовиками при обороні західного берегу річки Уборть на Волині.

Джерела: ЦДАВОУ, ф. 1604, оп. 1, спр. 6, арк. 79зв;

ЦДАВОУ, ф. 2373, оп. 1, спр. 13, арк. 145.

3. Васілевський Андрій Павлович (1906, Харківська губ., Купринський пов., Сватівська вол., с. Боголюбівка – грудень 1919, м. Тульчин Київської губ.) – козак Армії УНР. Наймолодший з уродженців сучасної Луганщини, загиблих в лавах Армії УНР.

Народився у с. Боголюбівка – тепер с. Свердловка Сватівського району Луганської області. За фахом хлібороб. Служив у 3-му Гайдамацькому полку Армії УНР. Батьки: Павло і Олена. Загинув у бою. Тіло лишилося на полі бою. Свідки смерті – бійці Учебної команди 3-го Гайдамацького полку Армії УНР.

Джерело: ЦДАВОУ, Ф.3525, оп. 1, спр. 6, арк. 59.

4. Воропай Андрій (роки життя невідомі) – козак 3-го Гайдамацького полку Армії УНР.

Народився у м. Сватове - тепер місто Луганської області. Учасник боїв з більшовиками влітку 1919 року на Поділлі.

Джерело: ЦДАВОУ, Ф. 4018, Оп. 1, спр. 68, Арк. 107

- 5. Добровольський Гнат Іванович (Харківська губ., Куп'янський пов., с. Сватове – 02.06.1920, Подільська губ., під с. Шляхетна) – козак пластунської окремої сотні при кінному Гетьмана Івана Мазепи полку 2-ї Волинської дивізії Армії УНР.**

Уродженець с. Сватове – тепер районний центр Луганської області. Помер від важких ран, одержаних в бою з більшовиками.

Джерела: ЦДАВОУ, Ф. 3245, Оп., 1, спр. 2, Арк. 49-49зв;

ЦДАВОУ, Ф. 3245, Оп., 1, спр. 2, Арк. 166.

- 6. Ліницький Дмитро Володимирович (21.02.1892, Харківська губ., слобода Сватова Лучка – н/д) – підполковник, начальник штабу 7-ї бригади 3-ї Залізної дивізії Армії УНР.**

Родом із слободи Сватова Лучка на Харківщині – тепер м. Сватова Луганської області. З 06.11.1920 р. – начальник штабу 7-ї бригади 3-ї Залізної стрілецької дивізії.

У 1928 р. закінчив економічно-кооперативний відділ Української господарської академії у Подєбрадах. Подальша доля невідома.

Джерело: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917—1921): Наукове видання. – К.: Темпора, 2007.

- 7. Лощенко Семен Матвійович (1893, Катеринославська губ., Слов'яно-Сербський пов., с. Іванівка – після 1945) – підполковник, командир 1-ї Запорізької гарматної бригади 1-ї Запорізької стрілецької дивізії Армії УНР.**

Народився у с. Іванівка – тепер смт. Іванівка Антрацитівського району Луганської області.

У 1917 р. – підпоручик, командир сотні 1-го Українського козацького полку ім. гетьмана Б. Хмельницького. 29.01.1918 р. брав участь у бою під ст. Крути: вів вогонь з єдиної гармати, поставленої на залізничну платформу. Під час вуличних боїв у Києві проти більшовиків – командир збірної батареї. З 09.02.1918 р. – командир півбатареї 1-ї батареї Запорізького гарматного куреня (з 15.03.1918 р. – 1-го Запорізького легкого гарматного полку) Армії УНР, згодом – Армії Української Держави та Дієвої армії УНР. Станом на 16.08.1919 р. – командир 7ї Запорізької гарматної бригади Дієвої армії УНР. Учасник Першого Зимового походу: помічник командира 2-го Запорізького кінного полку. Під час походу наприкінці квітня 1920 р. був направлений штабом Дієвої армії УНР до лінії фронту для встановлення зв'язку з польськими військами. У 1920–1921 рр. – командир 1-ї Запорізької гарматної бригади 1-ї Запорізької стрілецької дивізії Армії УНР.

На інтернації перебував у Вадовицях (Польща), звідки у липні 1921 р. разом з особовим складом бригади виїхав до табору Німецьке Яблонне (Чехія), де перебували частини УТА. У 1920–30-х рр. жив у Берліні, очолював військово-спортивний відділ Союзу Гетьманців-Державників – військовий штаб при П. Скоропадському. У 1945 р. перебував у Західній Німеччині у таборах для переміщених осіб. Подальша доля невідома.

Джерела: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917—1921): Наукове видання. – К.: Темпора, 2007.

Гончаренко А. Бій під Крутами//За Державність. – Варшава. — 1939, Ч. 9. — С. 145–152;

Монкевич Б. Слідами новітніх запорожців. Похід Болбочана на Крим. – Львів. – 1928;

Крат М. Вапнярська операція //За Державність. – Варшава. – 1938. – Ч. 8. – С. 66–80;

Смовський К. Гайдамацький Кіш Слобідської України та його артилерія в 1917– 1918 році//За Державність. – Каліш. – 1935. - № 5. – С. 149–157;

Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – Київ. – 2002. – С. 288, 420, 424;

Канівець Ст. Лист без підпису//Вісті Комбатанта. – Нью-Йорк. – 1966. - № 1. – С. 61; ЦДАВОУ. – Ф. 3172. – Оп. 1. – Спр. 98. – С. 48.

- 8. Манько Гаврило (Харківська губ., Куп'янський пов., Зв'яздовська вол., с. Скали – н/д) – козак пластунської окремої сотні при кінному Гетьмана Івана Мазепи полку 2-ї Волинської дивізії Армії УНР.**

Народився на території сучасної Луганщини. Ранений 10.05.1920 в бою з більшовиками під м. Вербка Подільської губернії. Подальша доля невідома.

Джерела: ЦДАВОУ, Ф. 3245, Оп., 1, спр. 2, Арк. 49-49зв;
ЦДАВОУ, Ф. 3245, Оп., 1, спр. 2, Арк. 167зв.

- 9. Мірошніченко Петро (Харківська губ., Старобільський пов., с. Павлівка – 1920, Подільська губ., с. Западинці) – козак Окремої Кінно-гірської артилерійської бригади 1-ї Запорізької дивізії Армії УНР.**

Уродженець с. Павлівка - тепер Білокуракинського району Луганської області. Загинув у бою з більшовиками у с. Западинці на Поділлі. Похований там же.

Джерело: ЦДАВОУ, Ф. 3170, Оп., 1, спр. 12, Арк. 18-19;

- 10. Письменний Степан Дмитрович (01.08.1885, Харківська губ. – 1940, УРСР, м. Старобільськ) – український військово-політичний діяч.**

Народився на Харківщині. У російській армії служив матросом на флоті.

На 1 Всеукраїнському військовому з'їзді 18–20.05.1917 р. – обраний членом Українського Генерального Військового комітету, був незмінним секретарем УГВК. З середини лютого 1918 р. – секретар Військового міністерства УНР. 02.07.1918 р. був звільнений з військової служби. З 25.12.1918 р. – начальник канцелярії Головного управління Генерального штабу УНР. У 1919–1921 рр. – скарбник Військового міністерства УНР.

З 1922 р. жив на еміграції у Рівному. Після окупації Рівного радянськими військами у 1939 р. був схоплений НКВС та у 1940 р. розстріляний у концтаборі в Старобільську під Харковом.

Джерела: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917—1921): Наукове видання. – К.: Темпора, 2007;

ЦДАВОУ – Ф. 1075. – Оп. 2. – Спр. 37. – С. 201–204; Ф. 1076. – Спр. 15. – С. 210.

Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма – Київ. – 2002. – С. 48;

Кедровський В. В боротьбі за Державність//За Державність. – Торонто. – 1964. – Ч. 10. – С. 9–22;

Збірник на пошану С. Петлюри//Тризуб. – 1976. – С. 8-11.

- 11. Рудич Іван Тимофійович (Харківська губ., Куп'янський пов., с. Сватове – 02.06.1920, Подільська губ., під с. Шляхетна) – козак Окремої пластунської сотні при кінному Гетьмана Івана Мазепи полку 2-ї Волинської дивізії.**

Уродженець с. Сватове – тепер районний центр Луганської області. Помер від важких ран, одержаних в бою з більшовиками.

Джерела: ЦДАВОУ, Ф. 3245, Оп., 1, спр. 2, Арк. 49-49зв;

ЦДАВОУ, Ф. 3245, Оп., 1, спр. 2, Арк. 166.

- 12. Скубко Степан Іванович (20.07.1900, Катеринославська губ., Бахмутський пов., с. Луганськ – січень 1920, під м. Боярка) – хорунжий, боєць команди бронепотяга «Стрілець» (пізніше «Вільна Україна») Армії УНР.**

Походив з селянської родини. Батько – Іван Іванович Скубко. До Армії УНР зголосився як доброволець. Відомий своїми націоналістичними переконаннями. Завдяки надзвичайній хоробрості, якою уславився під час служби на бронепотязі, завоював авторитет та довіру як серед козаків, так і серед старшин Армії УНР. Про що, зокрема, згадували підполковник Семен Лощенко і полковник Машура.

Брав участь у порятунку бронепотяга «Стрілець», що в бою 21 грудня 1919 року потрапив під ворожий перехресний вогонь і міг бути цілковито знищений. Бронепотяг вдалось вивести з-під вогню завдяки своєчасним та рішучим діям групи українських вояків.

Учасник захоплення більшовицького бронепотяга «Товарищ Ворошилов», пізніше перейменованого на «Запорожець».

Вдруге врятував «Стрільця» під час боїв за місто Здолбунів на Волині.

Героїчно загинув в атаці на ворожі позиції. Тіло залишилось на полі бою, місце поховання невідоме.

Мав рідного брата Бориса, який також добровольцем воював у лавах Армії УНР, а після війни емігрував до Чехословаччини (мешкав у Празькому передмісті) і лише у 1924 році листовно повідомив батьків про загибель Степана.

Джерело: ЦДАВОУ, Ф. 4018, Оп. 1, спр. 68, Арк. 86.

13. Скулко Іван (роки життя невідомі) – козак 3-го Гайдамацького полку Армії УНР.

Народився у с. Бровеньки – тепер село Кременського району Луганської області. Учасник боїв з більшовиками влітку 1919 року на Поділлі.

Джерело: ЦДАВОУ, Ф. 4018, Оп. 1, спр. 68, Арк. 107.

14. Цапко Іван (1896 – 10.09.1967, США, м. Нью-Йорк) – сотник, командир Старобільського партизанського кінного загону Армії УНР.

У 1914 р. добровольцем пішов на фронт, служив у Кубанському Козачому війську. За бойові заслуги дістав звання хорунжого.

У 1917 р. організував на Кавказькому фронті кінну сотню (згодом – курінь) ім. І. Сірка, яка тривалий час була єдиною підтримкою міської влади у м. Батумі. Навесні 1918 р. на чолі сотні прибув в Україну. Восени 1918 р. – осавул Слобідського Коша Українського Козацтва. У грудні 1918 р. – січні 1919 р. був командиром Старобільського партизанського кінного загону, з яким незабаром перейшов до Добровольчої армії. Воював з більшовиками у складі кубанських козачих частин. У березні 1920 р., після того, як Кубанська армія на Північному Кавказі здалася більшовикам, разом з полковником І. Омеляновичем Павленком через Батум, Севастополь та Румунію дістався до Дієвої армії УНР.

З червня 1920 р. служив в Окремій кінній дивізії Армії УНР.

З 1923 р. жив на еміграції у Польщі.

З 1950 р. – у США, був активним українським громадським діячем. Урядом УНР в екзилі був підвищений до звання підполковника.

Джерела: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917—1921): Наукове видання. – К.: Темпора, 2007;

Посмертна згадка // Свобода. - Джерсі Сіті, США, 16.09.1967. - №169 - с. 1.

15. Циганок Аврам Яковлів (Катеринославська губ., Слов'яно-Сербський пов., Гірсько-Іванівська вол., с. Біла Гора – н/д) – ройовий 2-го Кінно-Запорізького полку Окремої кінної дивізії Армії УНР.

Народився у с. Біла Криниця – тепер Попаснянського району Луганської області. Поранений в бою з більшовиками 22.09.1920 біля с. Камінки на Галичині. Попри поранення залишився у війську. Подальша доля невідома.

Джерело: ЦДАВОУ, Ф. 3170, Оп. 1, спр. 11, Арк. 60.

16. Черненко Панько Якович (Катеринославська губ., Слов'яно-Сербський пов., с. Біла Гора – 20.10.1920, м. Єлтушків) – козак 2-го Кінного полку Армії УНР.

Загинув у бою з більшовиками у м. Єлтушків – тепер с. Ялтушків у Барському районі Вінницької області. Похований там же.

Джерело: ЦДАВОУ, Ф. 3170, Оп., 1, спр. 12, Арк. 63в.

17. Чорнобровка Василь Іванович (1.01.1892, Харківська губ., Старобільський пов., с. Чабанівка – 14.07.1919, Подільська губ., Проскурівський пов., під с. Муровані Вербки) – козак 3-го Гайдамацького полку Армії УНР.

Народився у хліборобській родині в с. Чабанівка – тепер Айдарський район Луганської області. Батьки - Іван та Мар'я Чоробровки. Загинув у бою з більшовиками під с. Муровані

Вербки (загинув від кулі). Свідком смерті став Іван Скулко з села Боровенька Старобільського повіту на Харківщині. Похований у Мурованих Вербках на сільському кладовищі. Свідок погребіння був Андрій Воропай зі Сватова на Харківщині.

Джерело: ЦДАВОУ, Ф. 4018, Оп. 1, спр. 68, Арк. 107.

18. Чуйко Яким Володимирович (1897, Харківська губ., Куп'янський пов., с. Сватове – н/д) – чотовий пластунського куреня 2-го кінного полку ім. І. Мазепи Армії УНР.

Народився у Сватовому – тепер місто Луганської області. 20.06.1920 під час бою потрапив до більшовицького полону у с. Шендерівкою на Поділлі. Подальша доля невідома.

Джерела: ЦДАВОУ, Ф. 3245, Оп., 1, спр. 2, Арк. 4; ЦДАВОУ, Ф. 3245, Оп., 1, спр. 2, Арк. 41-54; ЦДАВОУ, Ф. 3245, Оп., 1, спр. 2, Арк. 166.

19. Ямпільський Микита Савович (1897, Харківська губ., Старобільський пов., с. Чабанівка – травень 1919, Волинська губ., Кременецький пов., с. Борсуки) – козак 3-го Гайдамацького полку Армії УНР.

Народився у родині дрібного чиновника. Батьки (Савка та Марія), разом з братом Марком мешкали у рідному селі, Микита зголосився до Армії УНР. Помер від важкого поранення (дорогою до військово-польового шпиталю), одержаного в бою з більшовиками. Свідком смерті став Іван Скулко з Боровеньок Старобільського повіту на Харківщині. Похований на цивільному міському кладовищі м. Збараж на Галичині. Могила окрема.

Джерело: ЦДАВОУ, Ф. 4018, Оп. 1, спр. 68, Арк. 113.

ТЕРНОВИЙ ВІНЕЦЬ 1917 РОКУ...

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ до 100 – річчя подій Української Революції 1917-1921 років

Підп. до друку 31.05.2017. формат 64×84 1/16. Папір друкарський.
Гарнітура TimesNewRoman. Ум. друк. арк. 9,8.
Тираж 50 пр. Зам. № 100

Видавництво
ТОВ «ФОКСПРИНТ»
93113, Луганська обл.,
м. Лисичанськ, вул. Генерала Потапенка, 244
тел: (06451) 7-20-20, (095) 330-44-20